

Dans in Zicht

Onderzoek naar het voorkomen van het vak dans in het
(speciaal) basisonderwijs in Nederland

Meting 2009

Maaïke Reijntjes
Amsterdam, juli 2009

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van:
Stichting Educatieve Dans en het Wilmans Winkel Fonds

Onderzoek en tekst:
Maaïke Reijntjes

Ontwerp website met enquête:
Gerard Knoef

Advies aan de besturen van:
Stichting Wilmans Winkel Fonds en haar Commissie van Advies
Stichting Educatieve Dans

Met vriendelijke medewerking van:
Cultuurnetwerk Nederland
Nederlandse Beroepsvereniging voor Danskunstenaars

Colofon

Copyright © 2009 Stichting Educatieve Dans en het Wilmans Winkel Fonds

Dit is een uitgave van Stichting Educatieve Dans en het Wilmans Winkel Fonds
Onderzoek en tekst: Maaïke Reijntjes

1^e druk 2009

Nadruk verboden. Niets uit dit onderzoek mag worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of welke andere wijze dan ook, zonder toestemming van Stichting Educatieve Dans of het Wilmans Winkel Fonds.

VOORWOORD

In Nederland hebben alle kinderen die naar de basisschool gaan recht op dansonderwijs. Sterker nog, alle scholen binnen het (speciaal) basisonderwijs in Nederland zijn verplicht dans als onderwijsvak aan te bieden aan haar leerlingen. Dit onderzoek biedt voor het eerst inzicht in het voorkomen van het onderwijsvak dans en dansactiviteiten, als expressie activiteiten, in de praktijk van het basisonderwijs (inclusief het primair speciaal onderwijs) in Nederland.

Nieuwe kerndoelen

In 2006 zijn de nu geldende kerndoelen voor het basisonderwijs geformuleerd door het Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling (SLO). Eén daarvan is Kunstzinnige Oriëntatie, dit is een leergebied dat zich onder andere op dans richt. Tevens zijn er handreikingen ontwikkeld voor leraren, leerlingen, leerstofontwikkelaars en inspecteurs die betrekking hebben op het hanteerbaar maken van deze kerndoelen in de hele basisschool. De onderzoeksresultaten in dit rapport brengen in kaart of de nu geldende kerndoelen daadwerkelijk worden gehandhaafd in het basisonderwijs in Nederland.

Meting 2009

In deze rapportage wordt verslag gedaan van de meting in 2009 over activiteiten in het schooljaar 2007/2008. Het onderzoek richt zich voornamelijk op directeurs, interne cultuur coördinatoren en vakdocenten dans in het (speciaal) basisonderwijs. Aan de hand van een vragenlijst geven deelnemers aan dit onderzoek de werkelijke situatie met betrekking tot dans binnen de eigen school weer. De vragen hebben betrekking op lessen binnen het schoolrooster. De buitenschoolse of naschoolse danslessen vallen buiten het kader van dit onderzoek.

Bevindingen

De resultaten uit dit onderzoek bieden een primeur, nog niet eerder is er een rapport verschenen met daarin de huidige toestand op het gebied van dans als onderwijsvak binnen het basisonderwijs in Nederland vastgelegd in cijfers. Tot nog toe bestonden er nauwelijks gegevens over het daadwerkelijke voorkomen van het vak dans in het basisonderwijs in Nederland. Dit rapport brengt deze praktijk in zicht. Opmerkelijke zaken vindt u hierna in de diverse hoofdstukken en deelhoofdstukken, uitmondend in een aantal niet te negeren conclusies en aanbevelingen.

Dankwoord

Diverse leraren, schooldirecteurs, Kunst-Cultuurcoördinatoren, vakdocenten en andere deelnemers hebben de tijd en moeite genomen de vragenlijst te beantwoorden, waarvoor hartelijk dank. De uitvoering van het onderzoek is op prettige wijze begeleid vanuit het Wilmans Winkel Fonds (WWF) en Stichting Educatieve Dans (StED).

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	5
INHOUDSOPGAVE	7
1. INLEIDING	9
1.1 Primair onderwijs in Nederland	9
1.2 Kerndoelen	9
1.3 Kunstzinnige Oriëntatie	10
2. OPDRACHT EN UITVOERING	13
2.1 Opdracht	13
2.2 Uitvoering	13
3. ONDERZOEKSRESULTATEN	15
3.1 Leerplan	15
3.1.1 Dansleerplan	15
3.2 Leerlijn	16
3.3 Kerndoelen	18
3.4 Leerprocessen	20
3.5 Methode	21
3.6 Expertise	23
3.7 Budget	23
3.8 Faciliteiten	25
3.9 Kansen in kaart	26
4. CONCLUSIE	29
5. AANBEVELINGEN	31
6. LITERATUUR	33
BIJLAGE 1: Vragenlijst	35
BIJLAGE 2: Tabellen	39
BIJLAGE 3: Verklarende woordenlijst	45

1. INLEIDING

1.1 PRIMAIR ONDERWIJS IN NEDERLAND

Leerplicht

Alle kinderen in Nederland hebben recht op onderwijs. Het belang daarvan voor het kind zelf en de samenleving is zo groot dat hiervoor de leerplicht is ingesteld. Elk kind tussen vijf en zeventien jaar valt binnen deze leerplicht.

Primair Onderwijs

Elke dag gaan meer dan anderhalf miljoen kinderen naar een school voor basisonderwijs of een school voor speciaal onderwijs. Voor kinderen die moeilijk kunnen leren, een handicap of gedragsproblemen hebben, zijn er scholen met speciaal onderwijs. Op deze scholen krijgen deze kinderen extra aandacht of zorg. In Nederland zijn er ongeveer 8.000 basisscholen waarvan 350 scholen voor het speciaal onderwijs (Ministerie OCW, 2008, 9). De verzamelnaam voor deze beide vormen van onderwijs is primair onderwijs. Hier zetten kinderen hun eerste grote stap in het leren op school. Naast het opdoen van kennis leren kinderen op school ook samenwerken en omgaan met elkaar. Het primair onderwijs biedt kinderen de kans zich zo goed mogelijk te ontwikkelen.

Verplichte vakken

Op school krijgen kinderen verschillende vakken. De wettelijk verplichte vakken zijn voor alle kinderen op alle scholen hetzelfde. Binnen die vakken hebben scholen de ruimte om zelfs accenten te leggen. Deze verplichte vakken zijn

- Nederlandse taal
- Engelse taal
- Rekenen en wiskunde
- Oriëntatie op jezelf en de wereld
- Kunstzinnige oriëntatie
- Bewegingsonderwijs

Kunstzinnige Oriëntatie omvat de volgende vakken: Dans (beweging), Drama (spel), Muziek en Visuele Vormgeving (beeldend) (Ministerie OCW, 2008, 13).

Andere Vaardigheden

Naast het leren van feiten, helpt de school ook bij het ontwikkelen van sociale, culturele en lichamelijke vaardigheden. Leerlingen leren bijvoorbeeld:

- een goede werkhouding
- voor hun eigen mening op te komen
- feiten en meningen van elkaar te onderscheiden
- met respect te luisteren
- met respect kritiek te geven
- zelfvertrouwen te ontwikkelen
- respectvol en verantwoord met elkaar om te gaan
- zorg en waardering te hebben voor de leefomgeving

Maar kinderen leren op school ook zelfstandig te werken, informatie te verwerven en te verwerken, zelf problemen op te lossen en samen te werken. Daarnaast leren kinderen eerbied te hebben voor anderen en voor de algemene normen en waarden (Ministerie OCW, 2008, 14).

1.2 KERNDOELEN

Onderwijsfuncties

De overheid wil dat alle kinderen aan het eind van de basisschool bepaalde dingen kennen en kunnen. Om dit te bereiken, geven alle scholen onderwijs in dezelfde vakken en heeft de overheid kerndoelen opgesteld. Kerndoelen geven per vak aan wat de school kinderen moet leren. Deze waarborgen de kwaliteit van het onderwijs (Ministerie OCW, 2008, 44). Onderwijs heeft drie belangrijke functies: het draagt bij aan de persoonlijke ontwikkeling van kinderen, het zorgt voor overdracht van maatschappelijke en culturele verworvenheden en het rust kinderen toe voor participatie in de samenleving.

Streefdoelen

De belangrijke dingen die kinderen moeten leren om actief deel te nemen aan de samenleving, zijn vastgelegd in zogenaamde kerndoelen (Ministerie OCW, 2006, 3). Kerndoelen zijn wettelijk verplichte streefdoelen die aangeven waarop basisscholen zich moeten richten bij de ontwikkeling van hun leerlingen. Ze beschrijven het onderwijsaanbod op de basisschool in grote lijnen. Niet alles wat op school gebeurt, is hierin voorgeschreven. De kerndoelen gaan over wat in elk geval aan de orde moet komen. Daarnaast hebben scholen ruimte voor een eigen, specifiek onderwijsaanbod. Om de kerndoelen daadwerkelijk in het onderwijs te gebruiken, is een uitwerking in methoden nodig. Dat kan op veel verschillende manieren. De school bepaalt zelf hoe leerlingen het niveau van de kerndoelen behalen. Kerndoelen zorgen ervoor dat kinderen zich in hun schoolperiode blijven ontwikkelen en ze garanderen bovendien een breed en gevarieerd onderwijsaanbod. Daarnaast dienen de kerndoelen als referentiekader voor (publieke) verantwoording. Er kan door dit kader beter worden vastgesteld of doelen wel of niet bereikt worden (Ministerie OCW, 2006, 3).

Eerste kerndoelen

De eerste kerndoelen dateren van 1993. Het waren er 122. Tot 1993 waren er geen landelijke afspraken over wat een school precies aan onderwijs zou moeten geven in de verschillende vakken. Bij onder meer taal, rekenen en geschiedenis maakten scholen zelf keuzes. Het gevolg was dat de verschillen tussen scholen erg groot konden worden. Daarom heeft OCW de kerndoelen ingevoerd. Daarmee is meer eenheid in het onderwijs te realiseren. Daarnaast verbeteren kerndoelen de aansluiting met het voortgezet onderwijs en maken ze het basisonderwijs beter en doelgerichter. De onderwijsinspectie – die scholen controleert op de naleving van wet- en regelgeving – ziet toe op het hanteren van de kerndoelen (Website Ministerie OCW).

In 1998 ontstond al de behoefte om de vastgestelde kerndoelen te wijzigen en werd de tweede generatie kerndoelen van kracht. Het aantal doelen was teruggebracht tot 103. Naast vakgebieden werden er leergebiedoverstijgende kerndoelen toegevoegd, zoals zelfstandigheidontwikkeling, ontwikkeling van het zelfbeeld van leerlingen en het ontwikkelen van leersstrategieën (Website SLO).

In 2004 heeft OCW samen met scholen en onderwijskundigen 58 nieuwe kerndoelen voor het basisonderwijs opgesteld. De leergebiedoverstijgende kerndoelen zijn eruit verdwenen. De nieuwe kerndoelen waren nodig omdat vakken en leergebieden zich voortdurend vernieuwen, en daar moeten de kerndoelen natuurlijk op aansluiten. De overheid geeft scholen meer ruimte bij het eigentijds vormgeven van onderwijs, daarom zijn de huidige kerndoelen met medewerking van het onderwijsveld teruggebracht in aantal. Dit geeft scholen de mogelijkheid om meer eigen keuzes te maken over de wijze waarop ze aan de kerndoelen voldoen (Ministerie OCW, 2006, 5). Deze derde generatie kerndoelen zijn in het schooljaar 2005/2006 van kracht geworden. Per augustus 2006 werken ook de kleutergroepen hier mee.

Invoering nieuwe kerndoelen

De nieuwe kerndoelen van 2006 dienen volledig te zijn ingevoerd binnen de basisscholen en ze zullen van kracht zijn binnen het gehele basisonderwijs met ingang van het schooljaar 2009/2010. Scholen hebben dus ruim de tijd om de nu geldende doelen in te voeren. Hoewel de kerndoelen aansluiten bij het merendeel van de hedendaagse methoden, zal het onderwijs bij invoering van deze kerndoelen op bepaalde onderdelen moeten worden aangepast. De huidige kerndoelen zijn daarom geleidelijk ingevoerd, zodat scholen de tijd hebben om wijzigingen door te voeren (Ministerie OCW, 2006, 5).

Tussendoelen

Er zijn scholen die graag ondersteuning willen bij het vertalen van de kerndoelen naar de dagelijkse onderwijspraktijk. Daarom heeft OCW leerlijnen en tussendoelen laten ontwikkelen. Een leerlijn geeft voor een bepaald leergebied aan hoe kinderen van een bepaald beginniveau tot de kerndoelen komen. Belangrijke momenten in de leerlijn zijn tussendoelen. Aan de hand van leerlijnen en tussendoelen kunnen leraren de ontwikkeling van hun leerlingen veel beter volgen. Verder hebben zij zo een leidraad om de kerndoelen te behalen.

1.3 KUNSTZINNIGE ORIËNTATIE

Spel en Beweging

Binnen de wet (W.P.O. en W.E.C.) en de herziene richtlijnen voor het basisonderwijs wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen beweging binnen Kunstzinnige Oriëntatie (dans als kunstvak)

en beweging binnen lichamelijke opvoeding. Dit onderzoek richt zich uitsluitend op de kunstzinnige benadering van beweging om in kaart te brengen in hoeverre dans en/of dansactiviteiten voorkomen in de praktijk van het basisonderwijs in Nederland. Bewegingsonderwijs gericht op lichamelijke opvoeding, zoals gymnastiek, valt buiten dit onderzoek. De onderzoeksvragen hebben betrekking op het leergebied Kunstzinnige oriëntatie. Het leergebied Kunstzinnige oriëntatie omvat o.a. spel en beweging, in de wet vermeld als expressieactiviteiten¹ 'drama' en 'dans'. Dans en dansactiviteiten bevinden zich derhalve binnen het kunstzinnige deelgebied spel en beweging.

Onderwijsdomeinen

Het basisonderwijs in Nederland bestaat uit zeven domeinen: Nederlands, Engels, Friese taal, Rekenen en wiskunde, Oriëntatie op jezelf en de wereld, Kunstzinnige oriëntatie en Lichamelijke Opvoeding. Dit onderzoek richt zich op het domein Kunstzinnige Oriëntatie en de kerndoelen die voor dit domein zijn opgesteld.

Het SLO hanteert de volgende karakteristiek voor het domein Kunstzinnige Oriëntatie:

Door middel van een kunstzinnige oriëntatie maken kinderen kennis met kunstzinnige en culturele aspecten in hun leefwereld. Het gaat bij dit domein om kennismaking met dié aspecten van cultureel erfgoed waarmee mensen in de loop van de tijd vorm en betekenis hebben gegeven aan hun bestaan. Het gaat bij kunstzinnige oriëntatie ook om het verwerven van enige kennis van de hedendaagse kunstzinnige en culturele diversiteit. Dit vindt zowel op school plaats, als via regelmatige interactie met de (buiten)wereld. Kinderen leren zich aan de hand van kunstzinnige oriëntatie open te stellen: ze kijken naar schilderijen en beelden, ze luisteren naar muziek, ze genieten van taal en beweging. Kunstzinnige oriëntatie is er ook op gericht bij te dragen aan de waardering van leerlingen voor culturele en kunstzinnige uitingen in hun leefomgeving. Ze leren daarnaast zichzelf te uiten met aan het kunstzinnige domein ontleende middelen:

- *Ze leren de beeldende mogelijkheden van diverse materialen onderzoeken aan de hand van de aspecten kleur, vorm, ruimte, textuur en compositie;*
- *Ze maken tekeningen en ruimtelijke werkstukken;*
- *Ze leren liedjes en leren ritme-instrumenten te gebruiken als ondersteuning bij het zingen;*
- *Ze spelen en bewegen.*

(Ministerie OCW, 2006, 62)

Het SLO heeft de volgende drie kerndoelen opgesteld voor het domein Kunstzinnige Oriëntatie:

- **54** *De leerlingen leren beelden, taal, muziek, spel en beweging te gebruiken, om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.*
- **55** *De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.*
- **56** *De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.*

(Ministerie OCW, 2006, 64)

¹ *W.P.O. Artikel 9: Inhoud Onderwijs. 1. Het onderwijs omvat, waar mogelijk in samenhang: a. zintuiglijke en lichamelijke oefening; b. Nederlandse taal; c. rekenen en wiskunde; d. Engelse taal; e. enkele kennisgebieden; f. expressie-activiteiten; g. bevordering van sociale redzaamheid, waaronder gedrag in het verkeer; h. bevordering van gezond gedrag. (Ministerie OCW. 1981)*

2. OPDRACHT EN UITVOERING

2.1 OPDRACHT

Invoering huidige kerndoelen

Met ingang van het schooljaar 2009/2010 dienen de nu geldende kerndoelen volledig te zijn ingevoerd binnen de Nederlandse basisscholen en zullen ze van kracht zijn binnen het gehele basisonderwijs. Scholen hebben dus ruim de tijd gehad om de geldende kern in te voeren. Deze huidige kerndoelen schrijven geen inhoudelijke voorwaarden voor ten aanzien van de in het leerplan te kiezen dansvormen en aanbiederwijzen maar sturen wel aan om specifieke onderdelen binnen het basisonderwijs dusdanig aan te passen aan de nieuwe leerlijnen en leerdoelen.

Controle op invoering

Na de formulering van de nu geldende kerndoelen in 2006 voor het basisonderwijs, is er nauwelijks controle geweest op de invoering en naleving van deze nieuwe kerndoelen van het SLO (Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling). In opdracht van het Wilmans Winkel Fonds (WWF) en Stichting Educatieve Dans (StED) is onderzoek uitgevoerd naar de invoering en naleving van de nieuwe kerndoelen op het gebied van dansonderwijs in het primair onderwijs in Nederland. In dit onderzoek wordt gemeten in hoeverre de nieuwe kerndoelen zijn doorgevoerd in het huidige (speciaal) basisonderwijs op het gebied van dansonderwijs.

Onderzoeksveld

Er is al veel onderzoek verricht naar diverse aspecten van Kunstzinnige Oriëntatie en Kunst- en Cultuureducatie. Anne Bamford, professor aan de University of the Arts in London, deed onderzoek naar cultuureducatie in Nederland. Dit resulteerde in de publicatie *Netwerken en verbindingen: arts and cultural education in The Netherlands (2007)*. Onderzoeksbureau Sardes heeft in opdracht van het Ministerie van OCW een driejarig monitoronderzoek uitgevoerd om de voortgang en resultaten in kaart te brengen van de regeling 'Versterking Cultuureducatie in het Primair Onderwijs' uit 2004: *Cultuur blijft bewegen - Monitor Versterking Cultuureducatie in het Primair Onderwijs 2006-2007*. Onderzoeksbureau LPC verrichtte onderzoek naar on(der)bevoegde leraren in leergebieden binnen het voortgezet onderwijs. Edu-art kwam met de rapportage *Cultuur gewogen: Het gewicht van de Basis nr 2 – 2008* over de stand van zaken op het gebied van Cultuureducatie in het primair onderwijs in Gelderland. Er bestaan echter nauwelijks gegevens over het daadwerkelijke voorkomen van het kunstvak dans in het basisonderwijs in Nederland. Andere onderzoeken richten zich veelal op muziek of beeldende vorming of zijn gericht op lichamelijke opvoeding (PPON, CITO). Dit onderzoek *Dans in Zicht* geeft voor het eerst inzicht in het voorkomen van het verplichte onderwijsvak dans en dansactiviteiten; als expressieactiviteiten, in de praktijk van het basisonderwijs en primair speciaal onderwijs in Nederland. Conclusies en aanbevelingen sluiten dit onderzoek af.

2.2 UITVOERING

Meting 2009

De meting, die is verricht in 2009, baseert zich op verzamelde gegevens van basisscholen in Nederland in het kader van de nieuwe kerndoelen voor het basisonderwijs. Hoofdbestanddeel van het onderzoek is een online enquête die afgenomen is onder deelnemers die werkzaam zijn in basisscholen in Nederland. Hen werd gevraagd gegevens in te vullen over dansonderwijs en/of dansactiviteiten op hun school gedurende schooljaar 2007/2008.

Vragenlijst

De enquêtevragen van het onderzoek zijn grotendeels ontleend aan de kerndoelen zoals samengesteld door het SLO. Er zijn 24 vragen opgesteld met de volgende onderwerpen:

- Leerplan en leerlijn
- Kerndoelen en leerprocessen
- Expertise en methode
- Budget en faciliteiten

De gehele vragenlijst van de enquête is opgenomen in bijlage 1 van dit rapport. Tevens is er een verklarende woordenlijst te vinden in bijlage 3.

Kennisgeving onderzoek

Wegens beperkte termijn en budget is geen gebruik gemaakt van een mailing maar gekozen voor kennisgeving via verschillende elektronische kanalen. Er zijn diverse aankondigingen en oproepen geplaatst op ontmoetingswebsites voor leraren en interne cultuurcoördinatoren. De organisatie van Cultuurnetwerk Nederland heeft een oproep geplaatst in twee verschillende nieuwsbrieven naar gecertificeerde Interne Cultuur Coördinatoren en naar gecertificeerde Interne Cultuur Coördinator Trainers. Daarnaast is de oproep geplaatst op diverse websites onder beheer van Cultuurnetwerk Nederland. Op de website van de Nederlandse Beroepsvereniging voor Danskunstenaars heeft ook een oproep gestaan en ook deze organisatie heeft een aankondiging opgenomen in de digitale nieuwsbrief naar de leden. De enquête was online gedurende een periode van vier maanden begin 2009. De antwoorden van de deelnemers dienen betrekking te hebben op activiteiten gedurende het schooljaar 2007/2008.

Respondenten

De online enquête was open voor alle basisscholen in Nederland en tevens voor vertegenwoordigers van speciaal onderwijs. De enquête is ingevuld door directeuren, Intern Cultuur Coördinatoren en vakdocenten in het basisonderwijs. Van belang is dat de werkelijke situatie met betrekking tot dans binnen de eigen basisschool wordt weergegeven. Het betreft lessen binnen het schoolrooster. Zogenaamde buitenschoolse of naschoolse danslessen vallen buiten het kader van dit onderzoek.

Vertegenwoordiging

Voor de meting 2009 hebben in totaal 52 deelnemers de enquête ingevuld gedurende de vier maanden dat deze in te vullen was op Internet. Van 52 verschillende basisscholen in Nederland zijn gegevens verzameld betreffende dansonderwijs en dansactiviteiten tijdens het schooljaar 2007/2008. Deelname van 52 deelnemers betreft 0,65 % van de in totaal 8.000 basisscholen in Nederland. Van deze 52 respondenten hebben twee deelnemers de enquête ingevuld namens het speciaal onderwijs. Deze twee deelnemers vertegenwoordigen 0,57 % van de 350 scholen voor speciaal onderwijs in Nederland. De vertegenwoordigers van de 52 scholen die de online enquête hebben ingevuld, zullen in dit rapport worden aangeduid als respondenten.

Instructies

Vooraf werd op de website aangegeven welke zaken de respondenten nodig zouden hebben voor het invullen van de vragen en hoe lang het invullen in beslag zou nemen. Tweemaal invullen door dezelfde respondent is niet mogelijk, daarvoor is een speciale beperking ingebouwd in de website.

Respondenten

In de meting wordt gevraagd naar de achtergrond van de respondenten (vraag 1 en 2). De vragenlijst is door 38 Kunst-Cultuurcoördinatoren beantwoord. Naast Kunst-Cultuurcoördinator hebben zij ook de functie van leraar of adjunct-directeur. Drie van de respondenten zijn bovendien gecertificeerde Interne Cultuur Coördinatoren. De overige respondenten zijn assistent/dansjuf (2), stagiaire/student (2), directeur (3), theater/dansdocent (5), dramadocent (1), specialist (1).

Stedelijkheidsklasse

Tevens wordt de respondenten gevraagd aan te geven in welke stad hun school is gevestigd (vraag 23). Dit biedt een overzicht van de geografische spreiding van de scholen van de respondenten. Op basis van deze gegevens kan de graad van verstedelijking worden vastgesteld van de scholen die deelnemen aan dit onderzoek. De indeling van stedelijkheidsklasse die hierbij wordt gehanteerd is opgenomen in bijlage 2 (figuur 1).

Op basis van de verkregen gegevens wordt dit rapport opgesteld ter kennisneming van de deelnemers en andere betrokkenen binnen het onderwijsveld en politiek.

3. ONDERZOEKSRESULTATEN

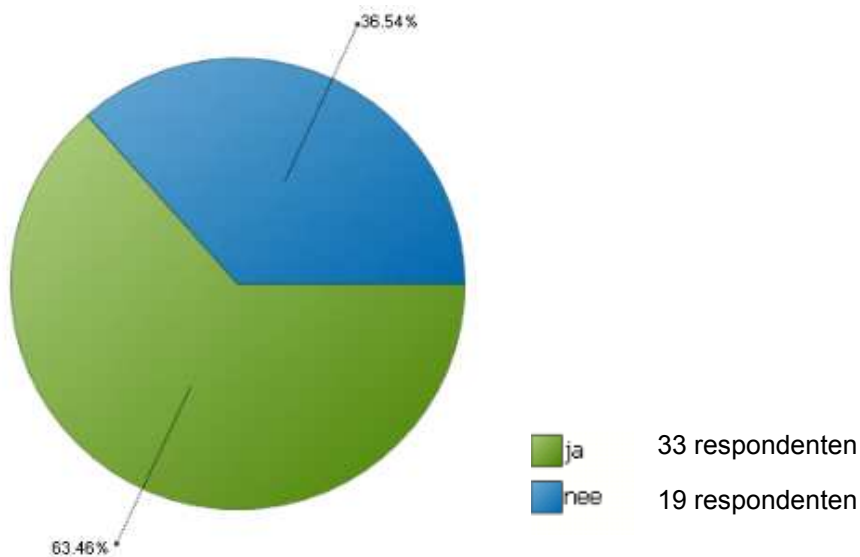
Dit hoofdstuk van het rapport is ingedeeld in negen (deel)hoofdstukken. De inhoud van ieder hoofdstuk is gebaseerd op een aantal samenhangende vragen uit de enquête. Ieder hoofdstuk begint met een enquêtevraag, gevolgd door de uitkomsten en sluit eventueel af met een korte conclusie.

3.1 LEERPLAN

In dit hoofdstuk komt aan de orde hoeveel van de 52 ondervraagde respondenten een leerplan Kunstzinnige Oriëntatie aanbiedt op hun school. Kunstzinnige Oriëntatie is een leerplan waarmee kinderen kennis maken met kunstzinnige en culturele aspecten in hun leefwereld.

- **VRAAG 3: Heeft uw school een leerplan Kunstzinnige Oriëntatie?**

Figuur 2: Leerplan Kunstzinnige Oriëntatie

Uitkomsten

Uit de resultaten blijkt dat negentien van de 52 deelnemende scholen geen leerplan Kunstzinnige Oriëntatie aanbiedt in schooljaar 2007/2008.

3.1.1. DANSLEERPLAN

In dit hoofdstuk komt aan de orde hoeveel van de 52 ondervraagde scholen een dansleerplan aanbiedt. Een dansleerplan is een onderdeel gericht op dans als onderwijsvak en/of dansactiviteiten.

- **VRAAG 4: Heeft uw school binnen het leerplan Kunstzinnige Oriëntatie een onderdeel gericht op dans als onderwijsvak en/of dansactiviteiten?**

Uitkomsten

Onder de respondenten zijn dertien scholen die geen leerplan Kunstzinnige Oriëntatie aanbieden en tevens geen onderdeel gericht op dans in hun lesaanbod hebben opgenomen. Van de overige respondenten geven 27 personen aan dat het onderdeel gericht op dans plaatsvindt binnen het leerplan Kunst- en Cultuureducatie. Op acht scholen vindt het onderdeel gericht op dans plaats binnen het deelgebied 'Spel en Beweging' (Drama en Dans). De overige vier scholen hebben een onderdeel gericht op dans binnen een ander leerplan, namelijk: Muziek (en Beweging) (1), Maatschappelijke Redzaamheid en Praktische Vorming (1), Culturele Vorming (1) en Danswerkplan (1).

In dit rapport zullen de dertien scholen zonder dans als vast onderdeel binnen het leerplan (maar wel af en toe losstaande activiteiten) worden vergeleken met de scholen die wel dans als onderdeel hebben opgenomen in het onderwijsaanbod van schooljaar 2007/2008. Daarbij zal op basis van de onderzoeksresultaten steeds een vergelijking worden gemaakt tussen deze scholen.

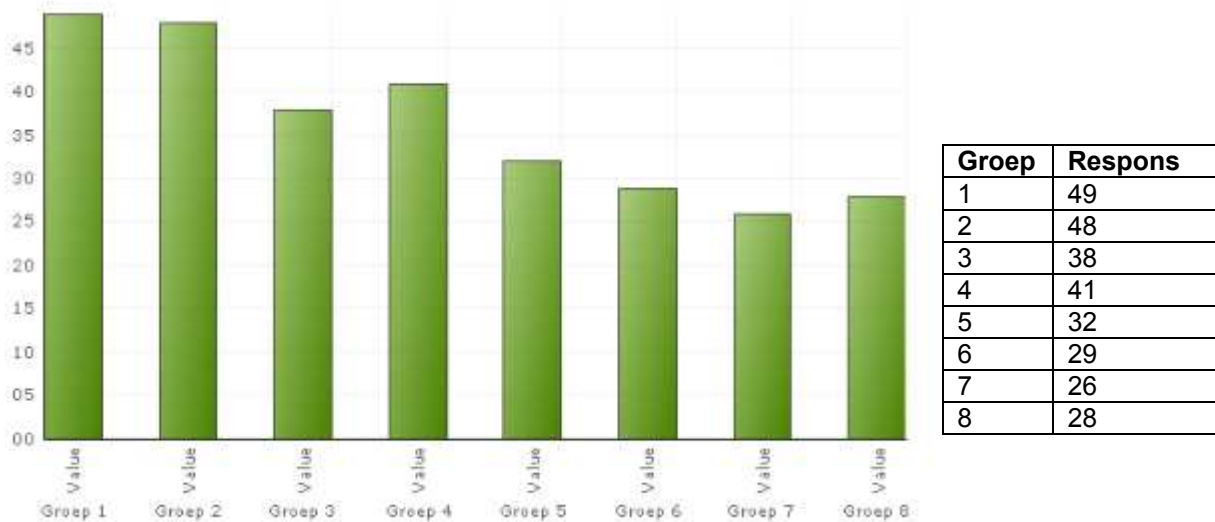
3.2 LEERLIJN

In dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de leerlijn. Het begrip leerlijn houdt in het ontwikkelingsgericht werken aan de hand van leerprocessen waarlangs emotioneel en verstandelijk kennis, inzicht en vaardigheden ontwikkeld kunnen worden. In dit hoofdstuk komt aan de orde hoeveel van de 52 ondervraagde scholen een doorlopende leerlijn hanteren bij het aanbieden van dansonderwijs. Welke indeling tussen de groepen de scholen daarbij hanteren en hoe de samenhang tussen deze groepen eruit ziet, is verderop in dit hoofdstuk te lezen.

- **VRAAG 5: In welke groepen/bouwen binnen uw school word(t)en dansonderwijs en/of dansactiviteiten aangeboden?**

In onderstaande figuur 3 staan de groepen van 1 t/m 8 die dansonderwijs en/of – activiteiten wordt aangeboden op de scholen van de respondenten tijdens schooljaar 2007/2008.

Figuur 3: Groepen met aanbod dansonderwijs

Uitkomsten

Op 25 van de ondervraagde scholen wordt dansonderwijs en/of dansactiviteiten aangeboden aan groepen 1 t/m 8. Groepen 1 t/m 6 kregen dansonderwijs op drie scholen. Op zeven scholen wordt dansonderwijs aangeboden aan groepen 1 t/m 4. Groep 1 en 2 krijgen dansonderwijs op vijf scholen. De overige twaalf scholen hanteren een andere indeling van een tot maximaal vier verschillende (niet aansluitende) groepen die dansonderwijs wordt aangeboden.

Bij de dertien scholen zonder dans als vast onderdeel in het leerplan is de verdeling als volgt: groepen 1 t/m 8 (5), groepen 1 t/m 7 (1), groepen 1 t/m 4 (2), groepen 3 t/m 5 (1), groepen 1 en 2 (4).

Conclusie 1

Uit de resultaten blijkt dat in vergelijking met de andere bouwen voornamelijk de onderbouw relatief veel dansonderwijs en/of –activiteiten wordt aangeboden. Het aanbod neemt geleidelijk af bij de middenbouw en bovenbouw. Opvallend is dat de scholen die geen onderdeel dans hebben opgenomen in het beschreven onderwijsaanbod in het leerplan wel dansactiviteiten, in het kader van andere onderdelen van het onderwijs, aanbieden aan verschillende groepen.

- **VRAAG 6: Welke indeling hanteert uw school tussen diverse groepen met betrekking tot dansonderwijs en/of dansactiviteiten?**

De indelingen die de scholen hanteren op het gebied van dansonderwijs en/of activiteiten is te zien in figuur 4.

Figuur 4: Indeling dansonderwijs

Indeling	Respons
Kleuterbouw / Middenbouw / Bovenbouw	13
Groep 1-2 / Groep 3-4 / Groep 5-6 / Groep 7-8	18
Per Leerjaar	18
Op Leeftijd	0
Anders	5

Uitkomsten

Geen van de scholen hanteert een indeling op leeftijd. Een andere indeling wordt gehanteerd door 5 scholen, namelijk: muziek (en beweging) voor kleuters (1), per groep (1), kunstmenu aanbod (1), MT/ML/MP (school voor speciaal onderwijs) (1), geen (1).

De resultaten voor de dertien scholen zonder dans als vast onderdeel in het leerplan zijn als volgt: indeling per twee opeenvolgende groepen (6), kleuter/midden/bovenbouw (3), per leerjaar (3) en geen enkele indeling (1).

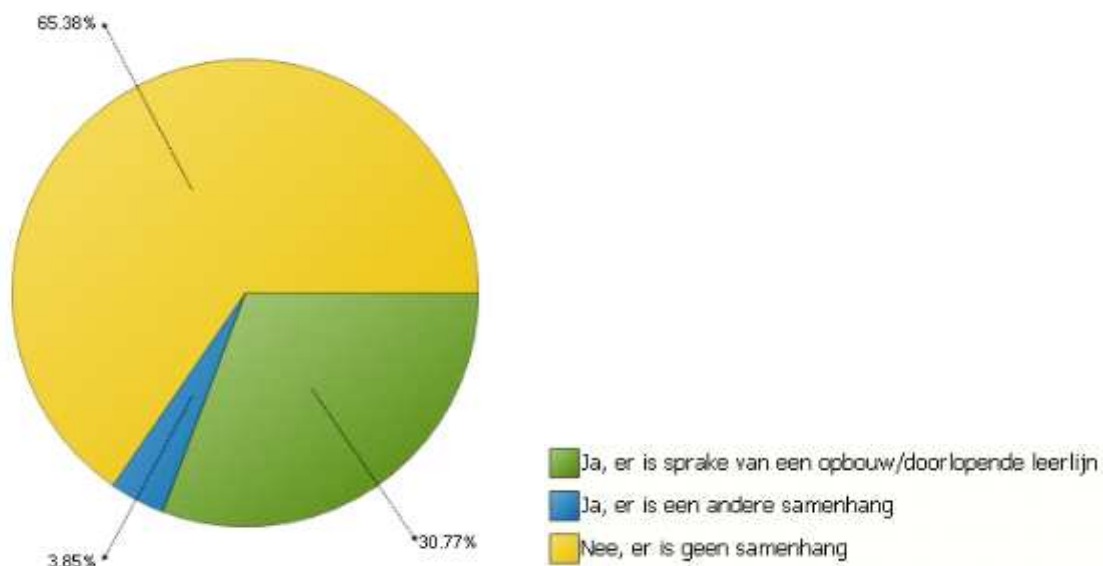
Conclusie 2

Het onderwijsaanbod van incidentele dansactiviteiten (actief/passief) op de scholen zonder dans als vast onderdeel in het leerplan is behoorlijk verspreid over de verschillende leerjaren. Uit de resultaten blijkt dat op de scholen vaak aan meer groepen dansonderwijs wordt aangeboden in schooljaar 2007/2008. Dit betekent niet automatisch dat er ook sprake is van een samenhang of doorlopende leerlijn tussen de diverse leerjaren.

- **VRAAG 7: Hanteert uw school een samenhang tussen diverse leerjaren/bouwen met betrekking tot dansonderwijs en/of dansactiviteiten?**

Volgens de SLO dragen kerndoelen eraan bij dat er in de ontwikkeling van kinderen sprake is van een doorgaande lijn: een ontwikkelingslijn in het primair onderwijs zelf en een doorgaande lijn tussen primair onderwijs en voortgezet onderwijs. In aansluiting daarop adviseert de SLO dat de leerlijn een concentrische opbouw volgt. Waardoor de onderwerpen en danselementen die in een voorgaande bouw aan bod zijn gekomen terugkomen in de volgende bouw, maar dan op een hoger niveau (website SLO). Onderstaande figuur geeft het percentage scholen aan dat een doorlopende leerlijn hanteert op het gebied van dansonderwijs.

Figuur 5: Doorlopende leerlijn

Uitkomsten

Van de 52 ondervraagde scholen, geven 34 respondenten aan dat zij geen samenhang hanteren tussen de verschillende leerjaren en bouwen. Bij zestien respondenten is er een samenhang in de vorm van opbouw/doorlopende leerlijn. Bij twee scholen heeft de samenhang de vorm van een centrale kunstdiscipline (1) of samenhang met andere vakken (1).

Van de dertien scholen zonder dans als vast onderdeel in het leerplan hanteert slechts één school een samenhang (voor het gehele leerplan) tussen de leerjaren in de vorm van een doorlopende lijn.

Conclusie 3

Uit de resultaten blijkt weinig aandacht te worden besteed aan het ontwikkelen van een doorlopende leerlijn op het gebied van dansonderwijs en dansante activiteiten tussen de verschillende leerjaren. Het is opvallend hoe weinig scholen een samenhang hanteren tussen de verschillende leerjaren. Voor kinderen is het namelijk van belang dat hun ontwikkeling ononderbroken is. Dat er geen scheidslijn is bij de overgang van de ene groep naar de andere groep of van het ene onderwijstype naar het andere.

Het percentage scholen zonder leerlijn is hoger bij de scholen zonder onderdeel dans dan bij scholen met een dans als vast onderdeel in het leerplan. Hieruit kan blijken dat het implementeren van dans als vast onderdeel binnen het onderwijsaanbod ervoor zorgt dat er meer samenhang kan ontstaan tussen de diverse leerjaren.

3.3 KERNDOELEN

In dit hoofdstuk komt aan de orde aan welke kerndoelen de 52 deelnemende scholen aandacht besteden bij dans als onderwijsvak en/of dansactiviteiten. Binnen het basisonderwijs worden kerndoelen omschreven als streefdoelen die aangeven waar basisscholen zich op moeten richten bij de ontwikkeling van hun leerlingen. Kerndoelen beschrijven het onderwijsaanbod op de basisschool in grote lijnen. Dans als onderwijsvak binnen het domein Kunstzinnige Oriëntatie heeft drie kerndoelen:

Kerndoel	Focus
<p>Kerndoel 54:</p> <p><i>De leerlingen leren beelden, taal, muziek, spel en beweging (zijnde 'drama en dans') te gebruiken om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.</i></p>	<p>Bij dit kerndoel staat actieve dansbeoefening centraal. De leerling als maker en uitvoerder van dans. De dansbenadering is gericht op techniek, reproductie, expressie en choreografie.</p>
<p>Kerndoel 55:</p> <p><i>De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.</i></p>	<p>Bij dit kerndoel staat passieve dansbeoefening centraal. De leerling als beschouwer en criticus van dans. De dansbenadering is gericht op receptie en theorie.</p>
<p>Kerndoel 56:</p> <p><i>De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed (objecten uit het verleden, rituelen en gebruiken, verhalen en kunstzinnige disciplines, waaronder dans).</i></p>	<p>Bij dit kerndoel staat ook passieve dansbeoefening centraal. De dansbenadering is gericht op kennis, interpretatie en beschouwing.</p>

(Bron: Ministerie OCW, 'Kerndoelen Primair Onderwijs'; Bergman, 'Dans in Samenhang')

- **VRAAG 8: Hoeveel procent werd afgelopen schooljaar 2007/2008 besteed aan bovengenoemde kerndoelen bij het dansonderwijs en/of de dansactiviteiten op uw school?**

Uitkomsten

De hoogste percentages worden door de respondenten het vaakst toegewezen aan kerndoel 54, vervolgens aan kerndoel 56 en daarna aan kerndoel 55. Uit de resultaten blijkt dat 36 scholen aan alle drie de kerndoelen aandacht besteden, tien scholen besteden aan twee kerndoelen aandacht, vijf scholen besteden slechts aan een kerndoel aandacht. Eén school besteedt aan geen enkel kerndoel aandacht. Bij sommige scholen wordt aan de kerndoelen evenveel aandacht geschonken en bij andere scholen wordt behoorlijk meer aandacht geschonken aan een kerndoel boven het andere, zoals te zien is in figuur 6 in bijlage 2.

De dertien scholen zonder dans als vast onderdeel in het leerplan zijn in figuur 6 (in bijlage 2) gemarkeerd in grijs. De verdeling tussen de kerndoelen op deze scholen is als volgt: aandacht aan alle drie de kerndoelen (8), aandacht aan twee kerndoelen (3), aandacht aan één kerndoel (1) en aandacht aan geen enkel kerndoel (1). Slechts één van deze scholen heeft het leerplan Kunstzinnige Oriëntatie geïmplementeerd binnen het onderwijsaanbod.

Conclusie 4

Uit de resultaten kan geconcludeerd worden dat de actieve vorm van dansonderwijs het meest voorkomt bij de 52 ondervraagde scholen en dat dansbeschouwing, kennis over dans en dansinterpretatie nauwelijks aan bod komen.

- **VRAAG 9: Hoeveel klokuren werden er afgelopen schooljaar 2007/2008 op uw school besteed aan dansonderwijs en/of dansactiviteiten?**

Bij deze vraag wordt een onderscheid gemaakt op basis van de eerdergenoemde kerndoelen tussen actief dansonderwijs (leerlingen zijn zelf creatief bezig) en passief dansonderwijs (leerlingen kijken en luisteren, praten over en denken na over dans). Andere opties zijn Danskunstenaar op school, Optreden op school en Bezoek aan theater/schouwburg. Figuur 7 in bijlage 2 toont de resultaten bij deze vraag.

Uitkomsten

Onder de deelnemers wordt actief dansonderwijs 47 keer genoemd en passief dansonderwijs 40 keer genoemd. Danskunstenaar op school wordt 21 keer genoemd en het bezoeken van een voorstelling wordt 26 keer genoemd. Andere activiteiten die worden genoemd door de respondenten hebben voornamelijk betrekking op de eindmusical op school of zijn gekoppeld aan (lokale) feestdagen.

De dertien scholen zonder dans als vast onderdeel in het leerplan zijn in figuur 7 (in de bijlage) gemarkeerd in grijs. Zes van deze scholen biedt geen passief dansonderwijs aan. Daarnaast bieden vier scholen minder dan vijf uur passief dansonderwijs aan in schooljaar 2007/2008.

Conclusie 5

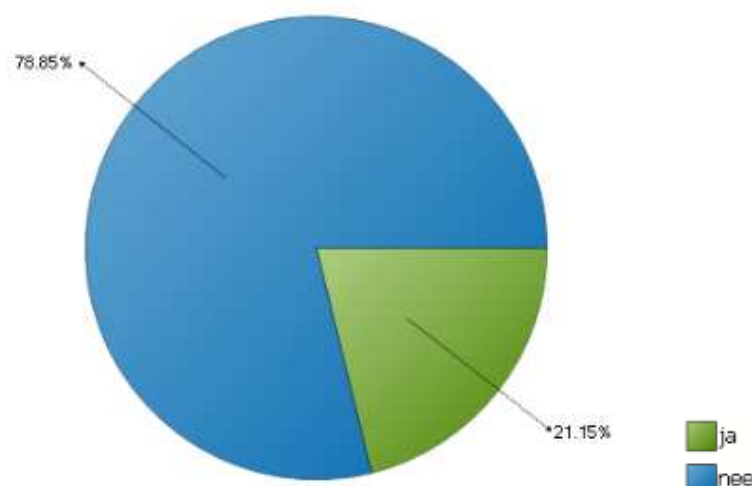
Zoals uit de resultaten van het voorgaande onderdeel over de verdeling van kerndoelen al blijkt, wordt op de ondervraagde scholen het meeste aandacht besteed aan de actieve vorm van dansonderwijs. Zelfs de vele overige activiteiten die de respondenten noemen, hebben voornamelijk betrekking op actief dansonderwijs en –activiteiten. Opvallend is het grote aantal uren dat de scholen besteden aan overige dansactiviteiten zoals de jaarlijkse musicaluitvoering en dans bij schoolfeesten die buiten het dansonderwijsaanbod vallen. Vergeleken met de scholen die wel dans als vast onderdeel aanbieden binnen het onderwijsaanbod, wordt behoorlijk weinig aandacht besteed aan de passieve vorm van dansonderwijs door scholen zonder dans als vast onderdeel in het leerplan.

- **VRAAG 10: Bent u tevreden over de verhouding tussen deze activiteiten zoals aangeboden op uw school? Hoe zou u de verhouding willen veranderen?**

Uitkomsten

Bij de vraag of men tevreden was met de verhouding tussen de verschillende kerndoelen zoals wordt aangeboden op hun school, antwoorden elf deelnemers bevestigend en 41 deelnemers ontkennend.

Figuur 8: Verhouding kerndoelen

Tevens wordt gevraagd hoe de respondenten de huidige verhouding tussen actief en passief onderwijs op hun scholen willen veranderen. De reacties op deze vraag kunnen onderverdeeld worden in vijf categorieën:

- **Beleidsontwikkeling:** leerplan en leerlijn.
- **Visie:** kerndoelen en leerprocessen.
- **Expertise:** deskundigheid en methode.
- **Draagvlak:** steun en motivatie.
- **Faciliteiten:** budget en materiaal.

Op basis van deze indeling kunnen de antwoorden van de respondenten als volgt worden verdeeld: Visie wordt 28 maal genoemd door de respondenten. Met name het ontwikkelen en implementeren van een duidelijke visie op de kerndoelen en leerprocessen voor dansonderwijs. Daarbij wordt vaak de eenzijdige verdeling in aanbod tussen actieve en passieve vormen van dansonderwijs genoemd en het verlangen naar meer diversiteit in het aanbod.

Beleidsontwikkeling wordt 15 maal genoemd door de respondenten. De respondenten noemen het achterblijven van het formuleren van beleidsontwikkeling waarin dansonderwijs structureel wordt vastgelegd voor alle bouwen. Gevoeld gebrek aan tijd en ruimte binnen het schoolrooster hangt hier direct mee samen.

Expertise werd 8 maal genoemd door de respondenten. Er is behoefte aan training, ondersteuning en begeleiding op het gebied van deskundigheid en methode ontwikkeling.

Draagvlak werd 5 maal genoemd door de respondenten. Motivatie en steun binnen de school worden als belangrijke voorwaarden genoemd voor de implementatie van dansonderwijs op scholen.

Faciliteiten werd 3 maal genoemd door de respondenten. Voornamelijk tijd en ruimte vormen belemmeringen voor het aanbieden van dansonderwijs. Deze aspecten kunnen direct teruggelinkt worden aan het uitwerken van ontwikkelingsbeleid en visie.

Conclusie 6

In eerste instantie wordt het gebrek aan een duidelijk omschreven visie als reden genoemd van onvrede over de verhouding in het aanbod tussen actief en passief onderwijs op de ondervraagde scholen. Kerndoelen en leerprocessen dienen beter uitgewerkt te worden. Daarnaast noemen de respondenten het gebrek aan beleidsontwikkeling als knelpunt. Er is behoefte om dansonderwijs structureel vast te leggen in het leerplan. Opvallend is dat faciliteiten nauwelijks als knelpunt wordt genoemd voor het aanbieden van dansonderwijs.

De hier gehanteerde indeling in vijf categorieën zal worden aangehouden in dit rapport wanneer de reacties van de respondenten in kaart worden gebracht op het gebied van knelpunten met betrekking tot het aanbieden van dansonderwijs.

3.4 LEERPROCESSEN

In dit hoofdstuk komt het begrip leerproces aan de orde. Het begrip leerlijn in het onderwijs betekent ontwikkelingsgericht met leerlingen werken aan de hand van leerprocessen waarlangs leerlingen emotioneel en verstandelijk hun kennis, inzicht en vaardigheden kunnen ontwikkelen. Leerlijnen staan in direct verband met leerdoelen. De invulling van leerprocessen is gebaseerd op het behalen van beoogde leerdoelen. Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen de volgende leerprocessen (zoals gehanteerd in Bergman, 'Dans in Samenhang'):

- **Cognitief leerproces:** het accent ligt op de leerling als beschouwer en criticus van dans. Centraal staat het verwerven van kennis en inzicht. Leerlingen leren analyseren, associëren, interpreteren en reflecteren.
- **Motorisch leerproces:** het accent ligt op de leerling als uitvoerder van dans. Centraal staan fysieke vaardigheden en de ontwikkeling van het lichaam als fysieke verschijning van de gehele mens, als dansinstrument. Leerlingen leren over lichaamsbesef, expressie en verwerven een dansvocabulaire.
- **Creatief leerproces:** het accent ligt op de leerling als maker van dans. Centraal staat de aandacht voor proces en product, exploratie en experiment, creativiteit, verbeeldingskracht en originaliteit. Leerlingen leren ordenen en structureren.
- **Affectief leerproces:** het accent ligt op de sociale/emotionele aspecten bij dans. Centraal staat het verwerven van attitudes, percepties en gevoelens ten opzichte van zichzelf en anderen. Leerlingen leren over sociaal gedrag, werkhouding en zelfbeeld.

- **VRAAG 11: Waar liggen de accenten van bovengenoemde leerprocessen binnen het dansonderwijs op uw school?**

De respondenten wordt gevraagd aan welk leerproces het meeste aandacht werd besteed bij dansonderwijs en / of dansactiviteiten op hun school gedurende schooljaar 2007/2008.

Figuur 9: Leerprocessen

	Cognitief leerproces	Motorisch leerproces	Creatief leerproces	Affectief leerproces
Op eerste plaats genoemd	1	18	20	13
Op tweede plaats genoemd	2	16	17	17
Op derde plaats genoemd	12	15	11	14

Uitkomsten

Uit de resultaten blijkt dat op de ondervraagde scholen voornamelijk aandacht wordt besteed aan het Creatief en Motorisch leerproces. Ook aan het Affectief leerproces wordt aandacht besteed. Het Cognitief leerproces komt nauwelijks aan bod binnen het dansonderwijs op de ondervraagde scholen.

Conclusie 7

Dans wordt voornamelijk geplaatst in het creatieve en motorische leerproces. De resultaten tonen aan dat het meeste aandacht wordt besteed aan actieve vormen van dansonderwijs waarbij de leerling de maker of uitvoerder van dans is. Daarbij staat expressie en creativiteit centraal. Daarnaast is er aandacht voor de sociale/emotionele aspecten van dans. Weinig aandacht wordt besteed aan de passieve vorm van dansonderwijs waarbij de leerling dans aanschouwt en leert over analyseren en interpreteren. Deze resultaten ondersteunen de eerdere resultaten betreffende de kerndoelen waarbij ook de actieve vorm van dansonderwijs vaker plaatsvindt dan de passieve, beschouwende en analyserende vorm.

3.5 METHODE

In dit hoofdstuk komt aan de orde welke danssoorten en/of dansstijlen worden aangeboden op de ondervraagde scholen. Vervolgens wordt in kaart gebracht welke danseducatieve lesmethoden de ondervraagde scholen hanteren.

- **VRAAG 12: Met welke danssoort of dansstijl maken de leerlingen kennis op uw school?**

Het aantal dansstijlen dat de ondervraagde scholen aanbieden in schooljaar 2007/2008, staat in onderstaand overzicht aangegeven.

Figuur 10: Aanbod dansonderwijs

Danssoort/dansstijl	Respons
Dansexpressie	49
Internationale dans / folklore dans	20
Musicaldans	20
Urban/hiphop	16
Jazzdans	8
Klassiek ballet	4
Anders	8
Geen	3

Uitkomsten

De andere danssoorten/dansstijlen die worden genoemd door de respondenten: stildansen (2), Afrikaanse dans (1), speelliedjes (1), kleuterdans (1), schrijfdans (1) aerobics (1), en jumpen (1). Bij drie scholen wordt geen enkele vorm van dans aangeboden binnen het onderwijs op hun school gedurende schooljaar 2007/2008. Aerobics en jumpen vallen in principe buiten dit onderzoek, aangezien deze vormen van beweging binnen bewegingsonderwijs (lichamelijke opvoeding) vallen en weinig te maken hebben met de kunstzinnige oriëntatie van beweging. Opvallend is het voorkomen van schrijfdans op een school van de respondenten. Schrijfdans gebruikt dans als middel om tot goed schrijven bij kinderen te komen. Deze activiteit valt echter buiten dansonderwijs.

Van de dertien scholen zonder dans als vast onderdeel in het leerplan wordt door één school vier danssoorten aangeboden, door twee scholen worden drie danssoorten aangeboden, door vier scholen worden twee danssoorten aangeboden en door vijf scholen wordt slechts één danssoort aangeboden. Eén school biedt geen enkele danssoort aan in schooljaar 2007/2008. De danssoort/stijl die deze scholen voornamelijk aanbieden is dansexpressie.

▪ **VRAAG 13: Welke (danseducatieve) lesmethoden worden gebruikt op uw school?**

De volgende danseducatieve lesmethoden worden gebruikt op de scholen van de respondenten gedurende schooljaar 2007/2008:

Figuur 11: Danseducatieve bronnen

Danseducatieve lesmethode	Respons
Moet je doen! Versie 1	19
Moet je doen! Nieuwe versie	10
Dansspetters	13
Danswerk!	2
De Dansbron	2
Eigen gemaakt	11
Anders	9
Geen	7

Uitkomsten

Uit de resultaten blijkt dat voornamelijk de danseducatieve lesmethode 'Moet je Doen!' en 'Dansspetters' worden gebruikt door de respondenten. Daarnaast geven twaalf respondenten aan een eigen gemaakte lesmethode te hanteren. De volgende eigen gemaakte methoden worden gebruikt door deze respondenten:

- zelf gemaakt of door vakdocent ontworpen (ingevuld door 6 respondenten)
- zelf bijeen gezocht uit verschillende methodes
- lessen binnen het vak muziek (en beweging)
- gemaakt door Project 88 (Amsterdam)
- naar eigen inzicht van de dansdocente
- diverse boeken of eigen dansen

Als andere bron werd genoemd:

- 'Platvoetje' (Schubert, Lemniscaat, 2005)
- lesmateriaal van het Cultureel Menu (Kunstmenu met onderdeel Cultureel Erfgoed)
- 'bewegingsonderwijs' dansen
- 'De Wereld Danst in Nederland' (LCV: Utrecht, 1987), 'Kleuterdansen' (Danskant: Vlaanderen, 2003), 'Hoy Hoy' (Nefovoon: Noordhorn, 1995), 'De Vrolijke Kring' (Nefovoon: Noordhorn, 1992), 'Kris Kras' (Nefovoon: Noordhorn)
- 'Kleuterdansen' (Danskant: Vlaanderen, 2003), 'Gymmethode' ('Basislessen Bewegingsonderwijs', Reed Business: Amsterdam, 1994)
- dansworkshop Kunstgebouw (Den Haag)
- uit het regionale Kunstmenu
- gegeven door docenten van het Centrum voor de Kunsten (CKB, Bergen op Zoom)
- workshop behorend bij voorstellingen

Van de zeven scholen die helemaal geen danseducatieve lesmethoden of andere bronnen hebben aangeboden in schooljaar 2007/2008 behoren zes scholen bij de groep zonder dans als vast onderdeel in het leerplan. Op basis van deze resultaten lijkt er een samenhang te zijn tussen het aanbieden van een onderdeel dans en het hanteren van danseducatieve lesmethoden.

Conclusie 8

Uit de resultaten valt op te maken dat de scholen goed gebruik maken van de aanwezige danseducatieve lesmethoden en zelfs eigen methoden samenstellen voor het aanbieden van dansonderwijs op hun school. Deze resultaten geven een positief beeld over de inzet en creativiteit op de 52 ondervraagde scholen.

3.6 EXPERTISE

In dit hoofdstuk komt aan de orde wat de specialisatie is van de persoon die de dansactiviteit leidt op de ondervraagde scholen.

- **VRAAG 14: Wie leidt de dansactiviteit op uw school?**

Op de scholen van de respondenten werd de dansactiviteit geleid door de volgende personen:

Figuur 12: Docent dansactiviteit

Docent	Respons
Groepsleraar	35
Groepsleraar met specialisatie dans	5
MBO dansleider	0
HBO docent	3
Ouder	2
Kunstinstelling	8
Danskunstenaar	11
Organisatie Dans In School (DIS)	0
Educatieve dansgroepen	4
Iemand anders	11

Uitkomsten

Op 35 van de ondervraagde scholen wordt de dansactiviteit geleid door een leraar zonder specialisatie dans.

Op de dertien scholen zonder dans als vast onderdeel in het leerplan werd de dansactiviteit veelal geleid door een leraar.

Conclusie 9

Het is voor te stellen dat een leraar niet bekwaam is voor het geven van dansonderwijs en bovendien niet over voldoende kennis beschikt om een gevarieerd lesaanbod te bieden. De inhoud van het dansonderwijs zal op deze scholen afhankelijk zijn van het enthousiasme en de interesse van de specifieke leraar die deze taak is toebedeeld.

Verderop in dit rapport wordt bericht over belemmeringen en voorwaarden in het kader van het ontwikkelen van een dansonderwijsaanbod. Daarbij komen de onderdelen expertise en draagvlak aan de orde.

3.7 BUDGET

In dit hoofdstuk zal aan de orde komen wat de hoogte van het budget is waarover de scholen beschikken in schooljaar 2007/2008 voor Kunstzinnige Oriëntatie. Vervolgens komt aan de orde welk deel van dit budget voor een onderdeel dans ter beschikking is. Tot slot worden de belemmeringen op gebied van budget volgens de respondenten in kaart gebracht.

- **VRAAG 15: Hoeveel geld was er op uw school beschikbaar in het schooljaar 2007/2008 voor het leergebied Kunstzinnige Oriëntatie?**

Uitkomsten

De respondenten wordt gevraagd hoeveel geld er beschikbaar was voor het leergebied Kunstzinnige Oriëntatie tijdens schooljaar 2007/2008 op hun school. De resultaten variëren van geheel geen budget tot een budget van € 8000,- voor het hele schooljaar. Op basis van de genoemde bedragen, is de volgende indeling gemaakt:

Figuur 13: Budget voor Kunstzinnige Oriëntatie en Dans per jaar

Bedrag in Euro's per jaar	Respons Onderdeel Kunstzinnige Oriëntatie	Respons Onderdeel Dans
0 – 1.000	5	17
1.000 – 2.000	12	2
2.000 – 3.000	9	3
3.000 – 4.000	2	
4.000 – 5.000		
5.000 – 6.000	1	
7.000 – 8.000	1	

Een aantal respondenten noemt de bedragen per leerling per jaar beschikbaar voor Kunstzinnige Oriëntatie: Op acht scholen is het bedrag van € 10,90 per leerling beschikbaar voor het leergebied Kunstzinnige Oriëntatie (dit bedrag wordt verstrekt in het kader van de regeling *Versterking Cultuureducatie in het Primair Onderwijs* die ervoor moet zorgen dat alle scholen vanaf 2007 cultuureducatie als vast onderdeel opnemen in hun beleidsplan). Op drie scholen is € 15,- per leerling beschikbaar. De andere bedragen die worden genoemd, zijn € 8,- (1), € 10,- (1) en € 18,- (1). Zeven respondenten beschikken niet over de gegevens van de bedragen beschikbaar voor Kunstzinnige Oriëntatie op hun school in schooljaar 2007/2008 en één respondent geeft aan dat er geen geld beschikbaar is.

- **VRAAG 16: Welk deel van dit bedrag was beschikbaar voor dansonderwijs en -activiteiten?**

Uitkomsten

Vervolgens wordt gevraagd welk deel van dit bedrag beschikbaar is voor dansonderwijs tijdens schooljaar 2007/2008 (figuur 13). Wederom noemen een aantal respondenten de beschikbare bedragen per leerling per jaar voor dansonderwijs. Op drie scholen is het bedrag van € 10,90 per leerling beschikbaar voor dansonderwijs. Op zeven scholen is € 3,- of minder beschikbaar per leerling. Veertien respondenten beschikken niet over de gegevens van de bedragen voor dansonderwijs in schooljaar 2007/2008 en vijf respondenten geven aan dat er geen geld beschikbaar is voor dansonderwijs.

De dertien scholen zonder dans als vast onderdeel in het leerplan beschikken in schooljaar 2007/2008 allemaal over een bedrag tussen 0 en 1.000 euro voor het aanbieden van dansonderwijs. Verderop in dit rapport komt aan de orde of het budget een belemmering of voorwaarde vormt voor het aanbieden van dansonderwijs.

- **VRAAG 17: Waaraan is het bedrag voor dansonderwijs en –activiteiten het afgelopen schooljaar 2007/2008 besteed?**

Uitkomsten

De respondenten wordt gevraagd waaraan het beschikbare budget voor dansonderwijs en –activiteiten het afgelopen schooljaar 2007/2008 werd besteed. De inkoop van materiaal wordt negentien maal genoemd. De inhuur van externe leraren wordt zeventien maal genoemd. Deelname aan dansactiviteiten wordt twaalf maal genoemd. Deskundigheidsbevordering van leraren wordt acht maal genoemd. Onder andere activiteiten worden genoemd: Kunstmenu (2), muziek project (1), dansvoorstelling (4), inhuur project (1), beeldende vorming (1), geen (4), geen idee (1).

Conclusie 10

Opvallend is dat een groot deel van de uitgaven is besteed op praktisch, uitvoerend gebied, zoals de inkoop van materialen, de inhuur van externe vakleerkrachten en de deelname aan dansactiviteiten. Aan inhoudelijke verrijking zoals deskundigheidsbevordering werd naar verhouding veel minder uitgegeven.

- **VRAAG 18: Zijn er volgens u belemmeringen voor het plaatsvinden van dansonderwijs en/of dansactiviteiten op uw school op het gebied van budget?**

Uitkomsten

De respondenten wordt gevraagd of ze vinden dat er belemmeringen zijn voor het plaatsvinden van dansonderwijs en/of –activiteiten op het gebied van budget. Voor dertien respondenten vormt het beperkte budget wel een belemmering voor het aanbieden van dansonderwijs. Met name dure dansactiviteiten zoals het bezoeken van een dansvoorstelling en de inhuur van een vakdocent worden genoemd. Voor drie respondenten hangen de problemen met het budget samen met de verdeling ervan onder de verschillende kunstdisciplines. Tot slotte geven drie respondenten aan geen idee te hebben of het budget op hun school een belemmering vormt voor het aanbieden van dansonderwijs.

Van de dertien scholen zonder dans als vast onderdeel in het leerplan geven negen respondenten aan dat het budget geen belemmering vormt voor het aanbieden van dansonderwijs.

- **VRAAG 19: Wat zijn volgens u de voorwaarden voor dans als onderwijsvak op het gebied van budget?**

Uitkomsten

Bij de vraag wat volgens de respondenten de voorwaarden zijn voor dans als onderwijsvak op gebied van budget, wordt het vaakst de hoogte van het bedrag genoemd (17). Veel respondenten geven aan dat het altijd meer kan zijn. Bij de vraag naar belemmeringen op gebied van budget wordt echter door 33 respondenten aangegeven dat de hoogte van het huidige budget geen belemmering vormt voor het aanbieden van dansonderwijs.

Andere voorwaarden die worden genoemd: problemen bij verdeling van de gelden tussen alle kunstzinnige disciplines (14) en de noodzaak van een heldere structuur (4). Naast de behoefte aan structuur werd vaak steun en draagvlak en het ontwikkelen van een duidelijke visie genoemd om deze structuur tot stand te brengen. Verder wordt nog behoefte aan expertise (15) genoemd als een onderdeel waar een budget voor nodig is. Dit is opvallend, aangezien juist aan dit onderdeel weinig budget is besteed door de scholen. Tot slot werden in het kader van budget ook muziek en andere attributen (8) als onderdelen genoemd waarin scholen investeren.

Conclusie 11

Op basis van deze resultaten kan gesteld worden dat voor de ondervraagde scholen een hoger budget wenselijk is maar niet een voorwaarde.

3.8 FACILITEITEN

In dit hoofdstuk zal aan de orde komen over welke faciliteiten de scholen beschikken en aan welke faciliteiten behoefte is voor het aanbieden van dans als onderwijsvak. Voordat dansonderwijs kan plaatsvinden, zijn er op het gebied van faciliteiten een aantal basiselementen vereist zoals een behoorlijke en gewrichtsveilige ruimte, muziekapparatuur en een deskundige docent. Verder valt nog te denken aan een podium om op te treden, speciale danskleding en/of kostuums, instrumenten en audiovisuele middelen.

- **VRAAG 20: Over welke faciliteiten voor dansonderwijs en -activiteiten beschikt uw school momenteel?**

Figuur 14: Beschikbare faciliteiten

Faciliteiten	Respons
Grote zaal / ruimte (speel / gymlokaal)	44
Podium	23
Budget en tijd voor deskundigheidsbevordering	6
Audiovisuele middelen (muziek / video-installatie)	46
Kleding	7
Instrumenten	26
Beeldend materiaal / attributen	9
Anders	5

Uitkomsten

De andere faciliteiten waarover de ondervraagde scholen beschikken, zijn een hal en een vrij klaslokaal (1), een Interne Cultuur Coördinator (1), expertise van vakdocent en gastdocenten (2).

Van de dertien scholen zonder dans als vast onderdeel in het leerplan beschikken twaalf scholen over een grote ruimte en muziekapparatuur. Geen van allen beschikt echter over budget en tijd voor deskundigheidsbevordering.

Conclusie 12

Uit de resultaten blijkt dat bijna alle scholen van de respondenten beschikken over een grote ruimte en muziekinstallatie. Juist weinig scholen beschikken over budget en tijd voor deskundigheidsbevordering. Hieruit kan opgemaakt worden dat de beschikking over faciliteiten als ruimte en muziekapparatuur niet voldoende is voor het aanbieden van dansonderwijs. Belangrijke voorwaarden zijn tevens budget en tijd voor deskundigheidsbevordering. Gebrek aan expertisetraining en –begeleiding vormen duidelijke obstakels voor de ondervraagde scholen met en zonder onderdeel dans.

- **VRAAG 21: Zijn er volgens u belemmeringen voor het plaatsvinden van dansonderwijs en/of dansactiviteiten op uw school op het gebied van faciliteiten?**

Uitkomsten

De respondenten wordt gevraagd of er volgens hen belemmeringen zijn voor het plaatsvinden van dansonderwijs en/of dansactiviteiten op hun school op het gebied van faciliteiten. Van de 52 respondenten beantwoorden 30 deze vraag bevestigend en 22 ontkennend. Als belemmering op het gebied van faciliteiten worden de volgende onderdelen genoemd:

Figuur 15: Gebrek aan faciliteiten

Faciliteiten	Respons
Grote zaal / ruimte (speel / gymlokaal)	
Podium	
Budget en tijd voor deskundigheidsbevordering	10
Audiovisuele middelen (muziek / video-installatie)	1
Kleding	
Instrumenten	
Beeldend materiaal / attributen	3
Anders	11

Als andere belemmerende onderdelen wordt verder genoemd: het ontbreken van structuur (6), het ontbreken van draagvlak (3) en het ontbreken van budget (2).

Van de dertien scholen zonder dans als vast onderdeel in het leerplan geven zeven scholen aan geen gebrek aan faciliteiten te hebben. Van deze scholen geven vier respondenten aan gebrek op het gebied van ruimte te hebben. Twee respondenten noemden als belemmering het gebrek aan expertise. Verder wordt genoemd: ontwikkelingsbeleid (9), methode (3), draagvlak (7) en visie (3).

3.9 KANSEN IN KAART

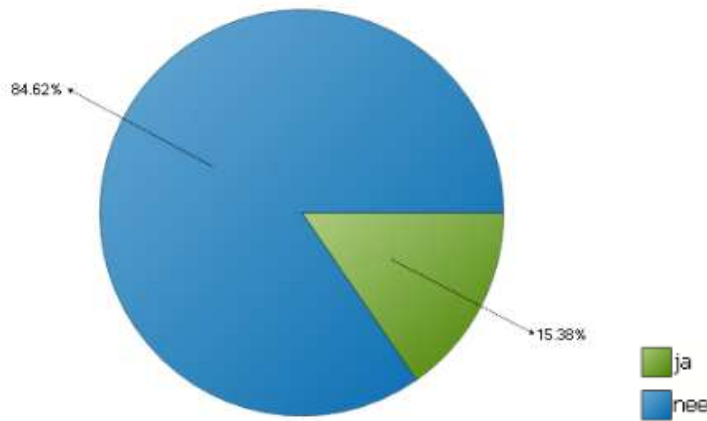
In dit hoofdstuk zal aan de orde komen wat volgens de 52 respondenten de knelpunten en voorwaarden zijn voor het aanbieden van dans als vak binnen het leerplan.

- **VRAAG 22: Wordt er voldoende dansonderwijs en/of dansactiviteiten aangeboden op uw school?**

Uitkomsten

De respondenten werd gevraagd of volgens hen voldoende dansonderwijs en/of -activiteiten wordt aangeboden op hun school in schooljaar 2007/2008. Slechts acht van de respondenten beantwoordt deze vraag bevestigend. Op 44 van de deelnemende scholen vindt volgens de respondenten onvoldoende dansonderwijs en -activiteiten plaats (figuur 16).

Figuur 16: Voldoende dansonderwijs

- **VRAAG 23: Wat zijn volgens u knelpunten voor het plaatsvinden van dansonderwijs en/of dansactiviteiten op uw school?**

Uitkomsten

De respondenten wordt gevraagd te benoemen waarom ze vinden dat er te weinig dansonderwijs en – dansactiviteiten plaatsvond in schooljaar 2007/2008 op hun school. De antwoorden zijn gekoppeld aan de eerder opgestelde categorieën:

Figuur 17: knelpunten Dansonderwijs

Categorie	Respons
Beleidsontwikkeling: leerplan en leerlijn	26
Visie: kerndoelen en leerprocessen	6
Expertise: deskundigheid en methode	10
Draagvlak: steun en motivatie	7
Faciliteiten: budget en materiaal	2

Beleidsontwikkeling

Uit de antwoorden blijkt dat de ondervraagde scholen voornamelijk knelpunten hebben op het gebied van beleidsontwikkeling. Op veel scholen bestaat nog geen beleidsontwikkeling waarin een leerplan voor dansonderwijs en –activiteiten op een structurele manier in het onderwijsaanbod is vastgelegd. Verder noemen een aantal scholen als knelpunt dat enkel een aantal losstaande groepen dansonderwijs wordt aangeboden en dat een samenhang en doorlopende leerlijn tussen de leerjaren ontbreekt.

Visie

Om dans als structureel onderwijsaanbod op te nemen in het huidige onderwijsaanbod, geven de respondenten aan dat er eerst een heldere visie ontwikkeld moet worden. Hierin moet worden opgenomen hoe het dansonderwijs eruit moet komen te zien en welke kerndoelen en leerprocessen aan bod moeten komen. In sommige gevallen hebben de ondervraagde scholen hier wel ideeën over maar is er nog niks vastgelegd voor deze specifieke school.

Expertise

Op het gebied van expertise is er grote vraag naar training, ondersteuning en begeleiding voor het ontwikkelen van deskundigheid en expertise voor de aanwezige leraren. Tevens is er vraag naar het aantrekken van externe bevoegde vakdocenten. Sommige scholen geven aan geen idee te hebben hoe ze het moeten aanpakken en zijn op zoek naar handreikingen voor methode en uitvoering ervan. Bij bijzonder onderwijs is vraag naar een aangepaste methode voor de leerlingen waarbij rekening wordt gehouden met de verschillende energielevels en intelligenties.

Draagvlak

Het ontbreken van draagvlak noemen de respondenten vaak als reden waarom er nog geen dansonderwijs wordt aangeboden. Steun en motivatie binnen de school zijn belangrijke voorwaarden voor het ontwikkelen van vertrouwen en inzet voor leraren om dansonderwijs aan te bieden.

Faciliteiten

Gebrek aan faciliteiten of budget wordt slechts tweemaal genoemd als knelpunt voor de ontwikkeling van dansonderwijs op school

4. CONCLUSIE

In dit rapport is verslag gedaan van een meting over schooljaar 2007/2008 in het kader van de invoering van de nieuwe kerndoelen in het basisonderwijs. De gegevens betreffende het aanbod aan dansonderwijs en/of –activiteiten zijn verzameld gedurende vier maanden begin 2009. Aan het onderzoek is meegewerkt door 52 basisscholen in Nederland. In dit slothoofdstuk wordt gekeken naar belemmeringen en voorwaarden voor het aanbieden van dansonderwijs op basis van de antwoorden van de ondervraagde basisscholen. Steeds zal verwezen worden naar de conclusies uit de eerdere hoofdstukken.

De mate van spreiding over stad en platteland van de scholen was als volgt: Vijftien scholen van de deelnemers aan de enquête zijn gevestigd in zeer sterk stedelijke gebieden, dertien scholen zijn gevestigd in niet stedelijke gebieden. De overige 24 scholen zijn gevestigd in weinig stedelijke gebieden. De respondentengroep vormt een evenwichtige vertegenwoordiging van zowel stad als platteland. De dertien scholen zonder onderdeel dans kwamen voornamelijk uit sterk tot zeer sterk stedelijke gebieden.

1. De meest opvallende conclusie luidt: uit de ongeveer 8.000 scholen voor (speciaal) basisonderwijs waren er slechts 52 die op de enquête reageren! Dat zegt op zich al veel over een in de wet Primair Onderwijs verplicht vak/leerplanonderdeel Dans. Zelfs volgens 44 van de 52 ondervraagde scholen binnen dit onderzoek wordt er onvoldoende dansonderwijs en/of dansactiviteiten aangeboden op hun school in schooljaar 2007/2008.

Wanneer gevraagd werd naar knelpunten voor het aanbieden van dansonderwijs werden er diverse antwoorden gegeven die ondergebracht zijn in de volgende categorieën: Beleidsontwikkeling, Visie, Expertise, Draagvlak en Faciliteiten. In dit hoofdstuk zullen de knelpunten per categorie worden besproken aan de hand van de resultaten uit de meting.

Beleidsontwikkeling

2. Van de 52 scholen die hebben deelgenomen aan dit onderzoek, hadden dertien scholen geen dans als vast onderdeel in het leerplan in het onderwijsaanbod van schooljaar 2007/2008. In dit rapport is steeds een vergelijking gemaakt tussen de scholen met een onderdeel dans en scholen zonder een onderdeel dans.
3. Weinig van de ondervraagde scholen bieden alle leerjaren een onderdeel dans aan en zeer weinig scholen hanteren een doorgaande leerlijn tussen de jaren. Voornamelijk de onderbouw wordt veel dansonderwijs en/of –activiteiten aangeboden (conclusie 1). Opvallend is dat de scholen zonder onderdeel dans toch dansactiviteiten aanbieden aan diverse leerjaren. Bovendien zijn deze activiteiten behoorlijk verspreid over verschillende leerjaren (conclusie 2).
4. De 52 ondervraagde scholen bieden echter weinig samenhang aan tussen de leerjaren terwijl het belang en nut hiervan bekend is (conclusie 3). Van alle respondenten hanteren slechts achttien scholen een samenhang in de vorm van een opbouw tussen de leerjaren. Van de dertien scholen zonder onderdeel dans is er slechts één school die een opbouwende samenhang tussen de leerjaren hanteert. Het percentage scholen zonder doorgaande leerlijn is hoger bij de scholen zonder onderdeel dans dan bij scholen met een onderdeel dans. Hieruit blijkt dat het implementeren van dans als vast onderdeel binnen het beleid en onderwijsaanbod een positieve situatie creëert voor het ontwikkelen van meer samenhang tussen de diverse leerjaren.

Visie

5. Uit de resultaten blijkt dat de 52 ondervraagde scholen voornamelijk het kerndoel gericht op actief dansonderwijs aan bod laten komen. De andere twee kerndoelen (passief dansonderwijs) komen een stuk minder aan de orde binnen het dansonderwijsaanbod op de scholen van de respondenten (conclusie 4). Opvallend is dat de scholen zonder onderdeel dans het dansonderwijsaanbod toch afstemmen op de kerndoelen. Van deze dertien scholen hanteert slechts één school het leerplan Kunstzinnige Oriëntatie waarin deze drie kerndoelen zijn opgenomen. De invoering van dit leerplan blijkt dus niet noodzakelijk voor de scholen om dansonderwijs en/of –activiteiten af te stemmen op de nieuwe kerndoelen.

De ondervraagde scholen zijn zich echter wel bewust van de hiaten op het gebied van verdeling in aandacht en focus op het gebied van de nieuwe kerndoelen. Van de respondenten zeggen 41 deelnemers ontevreden te zijn over de huidige verhouding tussen de kerndoelen zoals geïntegreerd in het dansonderwijsaanbod op hun school.

De verhouding waarin de kerndoelen naar voren komen op de ondervraagde scholen toont aan dat er een grote focus is op actief dansonderwijs. De resultaten van de vraag naar de verschillende dansactiviteiten die hebben plaatsgevonden op de scholen in schooljaar 2007/2008 bevestigen deze focus op actief dansonderwijs. Zelfs het aantal dansactiviteiten dat buiten het onderwijsaanbod plaatsvindt, is voornamelijk gericht op actieve vormen van dansonderwijs (conclusie 5). Maar op drie van de dertien scholen zonder dans als vast onderdeel in het leerplan werd meer dan vijf uur passief onderwijs aangeboden in schooljaar 2007/2008.

Ook de nadruk op de creatieve, motorische en affectieve leerprocessen bevestigen dat de ondervraagde scholen voornamelijk actieve vormen van dansonderwijs hebben aangeboden in schooljaar 2007/2008 (conclusie 7). Weinig aandacht is besteed aan het cognitieve leerproces waarbij passieve vormen van dansonderwijs zoals beschouwing en analyse naar voren komen. De eenzijdige gerichtheid met betrekking tot kerndoelen en leerprocessen toont het gebrek aan een duidelijk omschreven onderwijsvisie op de ondervraagde scholen aan (conclusie 6).

Expertise

6. Er wordt opvallend veel gebruik gemaakt van bestaande danseducatieve lesmethoden en daarnaast worden veel eigen methodes samengesteld en ontwikkeld. Dit geeft aan dat er behoorlijk wat inzet en creativiteit bestaat op de scholen met een onderdeel dans (conclusie 8). Slechts één school met onderdeel dans hanteert geen methode en van de scholen zonder onderdeel dans hanteren er zes helemaal geen methode. Op basis van deze resultaten lijkt er een verband te zijn tussen de implementatie van dans als vast onderdeel binnen het onderwijsaanbod en het ontplooiën van inzet en creativiteit op het gebied van methode ontwikkeling.
7. Het ontbreekt op veel scholen aan tijd en ruimte voor training, ondersteuning en begeleiding van leraren die vaak zonder training of scholing worden belast met het aanbieden van dansonderwijs (conclusie 9). De taak van de leraar komt onder druk te staan door gebrek aan tijd en expertise.

Draagvlak

8. De dansactiviteiten worden op de ondervraagde scholen veelal geleid door de leraar. Naast een aantal danseducatieve lesmethoden bestaan er weinig middelen voor een leraar om zich te verdiepen in het geven van dansonderwijs. Er komt nogal wat kijken (kennen en kunnen) bij het aanbieden van actief en passief dansonderwijs. Naast kennis, dansvaardigheid en een handzame methode moet een leraar ook beschikken over lef, initiatief en inventiviteit vanwege de vaak gebrekkige voorzieningen (conclusie 10). Wanneer dans als onderwijsvak nog niet is geïntegreerd in het algemene onderwijsaanbod zal het op de inzet en motivatie van de leraar aankomen om dansonderwijs en –activiteiten te ontwikkelen en aan te bieden. Gebrek aan kennis en ervaring maakt de kans op een gevarieerd lesaanbod miniem. Bovendien is het inhoudelijke aanbod vaak afhankelijk van de persoonlijke inzet en interesse van de leraar die deze taak is toebedeeld.

Faciliteiten

9. Een opvallend resultaat dat in dit rapport naar voren komt, is dat faciliteiten als budget en ruimte nauwelijks belemmeringen vormen voor het aanbieden van dansonderwijs (conclusie 11). De meeste van de 52 ondervraagde scholen beschikken over voldoende ruimte en budget om dansactiviteiten te ontwikkelen. Als knelpunt wordt gebrek aan expertise en draagvlak genoemd (conclusie 12).

5. AANBEVELINGEN

Volgens 44 respondenten van de 52 ondervraagde scholen wordt er te weinig dansonderwijs en/of dansactiviteiten aangeboden. De knelpunten zijn al eerder in dit rapport in kaart gebracht. In dit hoofdstuk zullen de kansen en aanbevelingen aan de orde komen.

De kansen en aanbevelingen worden op drie niveau's beschreven:

- Niveau school
- Niveau leraren
- Niveau leerling

Niveau school

1. Draagvlak creëren voor het ontwikkelen van visie en beleid voor dansonderwijs.

Op het gebied van faciliteiten en budget blijken er geen grote belemmeringen te zijn voor het aanbieden van dansonderwijs. De grootste belemmeringen worden gevormd door het ontbreken van expertise en draagvlak. Voor deze onderdelen moet de school in het leerplan Kunstzinnige Oriëntatie dansonderwijs een duidelijke plaats geven en leraren steunen om de nieuwe kerndoelen voor dans in te voeren. Er moet een draagvlak gecreëerd worden binnen de school maar ook vanuit het onderwijsveld en de politiek. Scholen moeten meer steun vanuit diverse instanties krijgen bij het invoeren van deze kerndoelen voor dans. Begeleiding en stimulering bij het ontwikkelen en vastleggen van visie en beleid kan scholen hierbij helpen. Wanneer inhouden en doelen binnen het dansonderwijs zoveel mogelijk op elkaar worden afgestemd binnen een heldere visie, kan er tevens een doorlopende leerlijn worden ontwikkeld.

2. Samenwerking Pabo's en cultureel veld bevorderen ter ondersteuning van dansonderwijs.

Er moet een ontwikkelingstraject worden opgezet waarbinnen directeuren, cultuurcoördinatoren, dansdocenten en leraren terecht kunnen. Diverse steuninstellingen en Pabo's kunnen hen steunen in het opdoen van kennis en expertise over 'hoe' dansonderwijs kan worden aangeboden en uitgezet. Basisscholen en scholen in speciaal onderwijs dienen meer contact te zoeken met Pabo's (aansluiting), centrale cultuurpunten, kunstinstellingen en dansvakopleidingen om vraag en aanbod op gebied van deskundigheidsbevordering en faciliteiten beter op elkaar af te stemmen. Tevens kunnen deze scholen gebruik maken van de faciliteiten en expertise die bij een andere school reeds aanwezig is. De samenwerking tussen onderwijs en cultuurinstellingen, Pabo's en dansvakopleidingen/dansacademies kan mede stimulans zijn bij het schrijven en implementeren van een visie en beleidsplan omtrent het aanbieden van dansonderwijs.

Niveau leraar

3. Ondersteunende platform gericht op dansonderwijs opzetten.

Er moet een uitgebreider traject worden ontworpen waarbij diverse handreikingen worden aangeboden op het gebied van didactiek en leerprocessen. Leraren moeten beter ondersteund worden op het gebied van deskundigheid, implementatie en uitvoering van dansonderwijs. Naast een behoorlijke motivatie van de leraren is evenzeer veel draagvlak vanuit de school, het onderwijsveld en de politiek vereist om dergelijke programma's te ontwikkelen en door te voeren voor alle basisscholen in Nederland.

4. Dansonderwijs uitwerken binnen het Pabo onderwijs.

Naast deskundigheidontwikkeling moet er beslist aandacht worden besteed aan motivatie en vertrouwen van de leraar om dansonderwijs aan te bieden. Dat traject had natuurlijk allang (sinds 1985!) gestart moeten zijn op de Pabo's. Het ligt voor de hand nu daadwerkelijk de Pabo's daartoe gericht opdracht te geven (zie ook 'Proeve ... Pabo', SLO: Enschede, 2007). Groepsleraren hebben tijdens hun Pabo opleiding niet tot nauwelijks kennis gemaakt met dans, hoewel op grond van de wet ook dans een wettelijk verplicht vak (zie W.P.O. en W.E.C.) is op de Pabo (er zijn slechts vier Pabo's die dans als vak op hun lesrooster hebben staan en dat nog gedurende een klein deel van de vier jaren opleidingstijd). Op de dansacademies in Nederland dient vooral ook aandacht te worden besteed aan beleidsontwikkeling en het structureel vastleggen en uitbouwen van dansonderwijs in het (speciaal) basisonderwijs.

5. Didactische handreikingen op het gebied van dansonderwijs voor leraren ontwikkelen.

De invoering van de nu geldende kerndoelen ligt bij de leraren. De leraar moet zelf de wijze bepalen waarop de kerndoelen kunnen worden bereikt. Kerndoelen zijn slechts streefdoelen, ze beschrijven het onderwijsaanbod in grote lijnen. De kerndoelen doen geen uitspraken over didactiek. Het kan voor een leraar een behoorlijke opgave zijn om een gestructureerd en interactief onderwijsaanbod tot stand te brengen waarbij alledrie de kerndoelen gelijkmatig aan bod komen.

6. Concrete uitwerking van leerprocessen binnen dansonderwijs aanbieden.

Het Ministerie van OCW heeft leerlijnen en tussendoelen laten ontwikkelen die scholen kunnen ondersteunen bij het vertalen van kerndoelen naar de dagelijkse onderwijspraktijk. Aan de hand van deze leerlijnen en tussendoelen hebben leraren een leidraad om de kerndoelen te behalen en de ontwikkeling van hun leerlingen te volgen. In het project Tussendoelen & Leerlijnen (TULE) van de SLO zijn de kerndoelen voor alle leergebieden uitgewerkt. Hierbij komen leergebied, didactiek en leerproces aan bod. De tussendoelen helpen bij het opzetten van een doorlopende leerlijn en richten zich ook op deze drie onderdelen. De leerstof is veelal uitgebreid omschreven maar informatie op gebied van didactiek en leerprocessen blijft in gebreke. Hiervoor worden slechts exemplarische voorbeelden gegeven die een idee geven van mogelijke activiteiten en een beeld oproepen van de mogelijke onderwijs situatie.

Niveau leerling

7. Visie op leerprocessen binnen dansonderwijs ontwikkelen.

Het ontbreekt de ondervraagde scholen aan een heldere visie op gebied van Kunstzinnige Oriëntatie met betrekking tot het leerplan. De focus op verschillende leerprocessen moeten beter verdeeld worden in het dansonderwijs. Momenteel is er veel aandacht voor expressie, creativiteit en sociale/emotionele aspecten van dans. Er moet ook ruim aandacht besteed worden aan dansbeschouwing en interpretatie door de leerlingen. Dit cognitief leerproces komt momenteel nog nauwelijks aan bod op de ondervraagde scholen. In deze lijn moet ook een evaluatie- en beoordelingsmodel ontwikkeld worden om te onderzoeken in hoeverre de vooropgestelde kerndoelen na afloop van de leerprocessen zijn behaald.

8. Gevarieerd onderwijsaanbod dans met een doorlopende leerlijn aanbieden.

Leerlingen moeten gevarieerder onderwijs krijgen aangeboden op het gebied van dans. Dansonderwijs bestaat uit meer dan enkel actief zelf bewegen. Er mag meer nadruk komen op passief dansonderwijs waarbij beschouwing en analyse aan de orde komen. De concentratie op de diverse kerndoelen moeten beter in balans zijn. Verder moet er meer aandacht worden besteed aan het ontwikkelen van samenhang in het dansonderwijs tussen de verschillende leerjaren. Een doorlopende leerlijn in het aanbod levert meer positieve leereffecten voor de leerling. Door deze samenhang vanuit de doorlopende leerlijn kan er ook op langere termijn meer verdiept worden in leereffecten en resultaten van dansonderwijs.

9. Gericht dansonderwijs aanbod creëren voor leerlingen in het speciaal basisonderwijs.

Tot slot blijkt uit het onderzoek ook, dat er op het niveau van de leerling meer aandacht besteedt moet worden aan een gericht aanbod voor leerlingen in het speciaal onderwijs. Leerlingen met lichamelijke en/of geestelijke beperkingen dienen in gelijke mate toegang te hebben tot dansonderwijs. Daarvoor dient een meer specifieke methode en leerweg ontwikkeld te worden.

Aanbevelingen voor nader onderzoek zijn:

- In kaart brengen (tekort aan) bevoegde dansvakleraren werkzaam in het (speciaal) basisonderwijs
- Traject ontwikkelen voor deskundigheidsbevordering en opleiden vakleraren op het gebied van dans in het basisonderwijs
- Mogelijkheden in kaart brengen voor samenwerkingsvormen tussen basisscholen, cultuurinstellingen en dansvakopleidingen op gebied van expertise en faciliteiten.
- Ontwikkelen deskundigheidsbevordering, methode en aanbod voor speciaal onderwijs
- Ontwikkelen visie met betrekking tot evaluatie en beoordeling van leerprocessen op gebied van dansonderwijs.
- Uitwerking doorlopende leerlijn ontwikkeling tussen de verschillende leerjaren (en leergebieden) op het gebied van dans in het (speciaal) basisonderwijs.

Voor nader contact:

- ◆ Stichting Educatieve Dans - <http://www.st-ed.nl/>
 - M. P. Schouten, voorzitter - mp.schouten@hetnet.nl
 - G. Knoef, secretaris - sspweb@zonnet.nl
- ◆ Wilmans Winkel Fonds
 - B. Depla, secretaris - bdepla@dds.nl
- ◆ Stichting Dans in de Pabo
 - E. Heijdanus-de Boer, voorzitter - etjeheijdanus@gmail.com
- ◆ Dansvakopleidingen, Dansacademies, Vakopleiding HBO Dans
 - R. Wilmans - r.wilmans@fontys.nl

6. LITERATUUR

Voor deze rapportage zijn de volgende bronnen gebruikt:

Uitgave:

- Bergman, Vera. *Dans in Samenhang. Een flexibele methodiek*. De Kunstconnectie: Utrecht, 2003.
- Heijdanus-de Boer, Swaans. *Proeve van Vakspecifieke Competenties Dans voor Studenten aan de Pabo*. SLO: Enschede, 2007.
- Ministerie van OCW. *Kerndoelen Primair Onderwijs*. Delta Hage: Den Haag, 2006.
- Ministerie van OCW. *Onderwijsgids Primair Onderwijs 2008/2009*. DeltaHage: Den Haag, 2008.
- Ministerie van OCW. *Wet op het Primair Onderwijs*. DeltaHage: Den Haag, 1981.

Onderzoek:

- Cultuur blijft bewegen - Monitor Versterking Cultuureducatie in het Primair Onderwijs 2006-2007. Bureau Sardes: Karin Hoogeveen, Mhiera den Blanken en Anne Luc van der Vegt, oktober 2007.
- Cultuureducatie in het primair onderwijs, Eindrapportage monitor regeling Versterking Cultuureducatie in het Primair Onderwijs. Bureau Sardes: Karin Hoogeveen en Anne Luc van der Vegt, juni 2008.
- Cultuur gewogen: het gewicht van de basis. Meting: stand van zaken cultuureducatie primair onderwijs in Gelderland. EDU-ART: Titia Lefers, februari 2006.
- Flankerend beleid cultuureducatie in het primair onderwijs -Eindrapportage CEPO 2007-2008. EDU-ART, december 2008.
- Netwerken en Verbindingen: Arts and Cultural Education in The Netherlands. Anne Bamford, mei 2007.

Websites:

- Centraal Bureau Statistiek: <http://www.cbs.nl/>
- Cultuurnetwerk Nederland: <http://www.cultuurnetwerk.nl/>
<http://www.cultuurcoordinator.nl/>
<http://www.cultuurplein.nl/po/>
<http://www.cultuurplein.nl/vo/>
- Dansserver <http://www.dansserver.nl/>
- DansTijd <http://www.danstijd.slo.nl/>
- Kunstfactor <http://www.kunstfactor.nl/>
- Ministerie Onderwijs, Cultuur en Wetenschap: <http://www.minocw.nl/>
- Nederlandse Beroepsvereniging voor Danskunstenaars: <http://www.nbdk.nl/>
- Stichting Educatieve Dans: <http://www.st-ed.nl/>
- Stichting Leerplanontwikkeling Nederland: <http://www.slo.nl/>
<http://www.tule.slo.nl/>

BIJLAGE 1: VRAGENLIJST

Vragenlijst onderzoek dans in het basisonderwijs

Meting 2009

A. ALGEMEEN

1. *Wat is uw functie? (Meer opties mogelijk)*

Directeur
 Adjunct-directeur
 Kunst-Cultuurcoördinator
 Leraar kunst- en cultuureducatie
 Leraar
 Anders: _____

2. *Heeft u een kunstzinnige specialisatie?*

Ja, namelijk; _____
 Nee

B. Kunstzinnige Oriëntatie

3. *Heeft uw school een leerplan Kunstzinnige Oriëntatie?*

Ja
 Nee

4. *Heeft uw school binnen het leerplan Kunstzinnige Oriëntatie een onderdeel gericht op dans als onderwijsvak en/of dansactiviteiten?*

Ja, binnen het deelgebied 'Spel en Beweging' (Drama en Dans)
 Ja, binnen het leerplan Kunst- en Cultuureducatie
 Ja, maar binnen een ander leerplan, namelijk: _____
 Nee

5. *Welke groepen/bouwen binnen uw school word(t)en dansonderwijs en/of aangeboden?*

Groep 1	Groep 3	Groep 5	Groep 7
Groep 2	Groep 4	Groep 6	Groep 8

6. *Welke indeling hanteert uw school tussen diverse groepen met betrekking tot dansonderwijs en/of dansactiviteiten?*

Kleuterbouw, middenbouw, bovenbouw
 Groep 1&2, groep 3&4, groep 5&6, groep 7&8
 Op leeftijd, namelijk: _____
 Anders, namelijk: _____

7. *Hanteert uw school een samenhang tussen diverse leerjaren/bouwen met betrekking tot dansonderwijs en/of dansactiviteiten?*

Ja, er is sprake van een opbouw/doorlopende leerlijn
 Ja, er is een andere samenhang, namelijk: _____
 Nee, er is geen samenhang

C. Kerndoelen

8. **Hoeveel procent werd afgelopen schooljaar 2007/2008 besteed aan bovengenoemde kerndoelen bij het dansonderwijs en/of de dansactiviteiten op uw school? Geef een schatting bij procent in de tabel.**

Kerndoel 54: _____

Kerndoel 55: _____

Kerndoel 56: _____

9. **Hoeveel klokuren werden er afgelopen schooljaar 2007/2008 op uw school besteed aan dansonderwijs en/of dansactiviteiten? In de tabel bij aantal uren een schatting aangeven.**

Actief dansonderwijs (leerlingen zijn zelf creatief bezig)

Passief dansonderwijs (leerlingen kijken en luisteren, praten over en denken na over dans)

Danskunstenaar op school

Optreden op school

Bezoek aan theater/schouwburg

Anders, namelijk: _____

10. **Bent u tevreden over de verhouding tussen deze activiteiten zoals aangeboden op uw school? Hoe zou u de verhouding willen veranderen?**

Ja, ik ben tevreden over de verhouding

Nee, ik zou de verhouding als volgt willen veranderen

D. Leerlijnen

11. **Waar liggen de accenten van bovengenoemde leerprocessen binnen het dansonderwijs op uw school? Geef de volgorde van belangrijkheid aan.**

Cognitief

Motorisch

Creatief

Affectief

12. **Met welke danssoort of dansstijl maken de leerlingen kennis op uw school? (meer opties mogelijk)**

Dansexpressie

Internationale dans/folklore dans

Jazzdans

Klassiek ballet

Musicaldans

Urban/hiphop

Anders, namelijk: _____

13. **Welke (danseducatieve) lesmethoden worden gebruikt op uw school? (meer opties mogelijk)**

Dansspetters

Danswerk!

De Dansbron

Moet je doen!

Anders, namelijk:

Eigen gemaakt, namelijk: _____

14. Wie leidt de dansactiviteit op uw school? (meer opties mogelijk)

Leraar
 Leraar met specialisatie dans
 MBO docent
 HBO docent
 Ouder
 Kunstinstelling
 Danskunstenaar
 Organisatie Dans Op School (DIS)
 Educatieve dansgroepen
 Anders, namelijk: _____

E. Faciliteiten en Budget

15. Hoeveel geld was er op uw school beschikbaar in het schooljaar 2007/2008 voor het leergebied Kunstzinnige Oriëntatie?

Er was een specifiek budget, namelijk: _____
 Er was een totaal bedrag voor de hele school, namelijk: _____
 Er was een bedrag per leerling, namelijk: _____

16. Welk deel van dit bedrag was beschikbaar voor dansonderwijs en -activiteiten?

Er was een bepaald deel beschikbaar, namelijk: _____
 Er was een bepaald bedrag beschikbaar, namelijk: _____

17. Waaraan is het bedrag voor dansonderwijs en -activiteiten het afgelopen schooljaar 2007/2008 besteed? (meer opties mogelijk)

Deskundigheidsbevordering leraren
 Inhuur externe leraren
 Deelname aan dansactiviteiten
 Inkoop materiaal
 Anders, namelijk: _____

18. Zijn er volgens u belemmeringen voor het plaatsvinden van dansonderwijs en/of dansactiviteiten op uw school op het gebied van budget?

19. Wat zijn volgens u de voorwaarden voor dans als onderwijsvak op het gebied van budget?

20. Over welke faciliteiten voor dansonderwijs en -activiteiten beschikt uw school momenteel? (meer opties mogelijk)

Grote zaal/ruimte (speel/gymlokaal)
 Podium
 Budget en tijd voor deskundigheidsbevordering
 Audiovisuele middelen (muziek, cd speler, tv, videorecorder)
 Kleding
 Instrumenten
 Beeldend materiaal/attributen
 Anders, namelijk: _____

21. Zijn er volgens u belemmeringen voor het plaatsvinden van dansonderwijs en/of dansactiviteiten op uw school op het gebied van faciliteiten?

22. Wordt er voldoende dansonderwijs en/of dansactiviteiten aangeboden op uw school?

Ja, omdat: _____
 Nee, omdat: _____

23. Wat zijn volgens u belemmeringen voor het plaatsvinden van dansonderwijs en/of dansactiviteiten op uw school?

Op gebied van faciliteiten:

Op gebied van budget:

Anders, namelijk: _____

F. UW GEGEVENS

24. In welke stad of dorp staat uw school?

BIJLAGE 2: TABELLEN

- **Figuur 1: Indeling stedelijkheidsklasse vestigingsplaats scholen respondenten.**

Stedelijkheidsklasse	Aantal inwoners	Vestigingsplaats scholen repondenten
1. Zeer sterk stedelijk	> 2.500 per km ²	15
2. Sterk stedelijk	1.500 – 2.500 per km ²	12
3. Matig stedelijk	1.000 – 1.500 per km ²	4
4. Weinig stedelijk	500 – 1.000 per km ²	8
5. Niet stedelijk	< 500 per km ²	13

(Bron: CBS)

Toelichting figuur 1:

De mate van spreiding over stad en platteland van de scholen is als volgt: Vijftien scholen van de deelnemers aan de enquête zijn gevestigd in zeer sterk stedelijke gebieden, dertien scholen zijn gevestigd in niet stedelijke gebieden. De overige 24 scholen zijn gevestigd in weinig stedelijke gebieden. De respondentengroep vormt een evenwichtige vertegenwoordiging van zowel stad als platteland.

Toelichting bij figuur 6 op pagina 41:

Deze figuur geeft aan welk percentage van het dansonderwijs door de scholen werd besteed aan de drie kerndoelen.

Toelichting bij figuur 7 op pagina 43:

Deze figuur geeft weer in welke verhouding de scholen van de respondenten diverse vormen van dansonderwijs en dansactiviteiten aanbieden in schooljaar 2007/2008. De in grijs gemarkeerde respondenten vertegenwoordigen een school die geen dans in het leerplan heeft opgenomen.

- Actief dansonderwijs: Leerling is maker en uitvoerder van dans
- Passief dansonderwijs: Leerling is beschouwer en criticus van dans.
- Danskunstenaar op school: Uitnodigen van externe vakdocent dans of professioneel danser voor het aanbieden van een dansinhoudelijke workshop of andere danseducatieve activiteiten.
- Bezoek voorstelling: Dansbeschouwende activiteit waarbij leerlingen gezamenlijk gaan kijken naar een dansvoorstelling.
- Andere dansactiviteiten: Activiteiten waarbij dans wordt ingezet als middel en niet het inhoudelijke educatieve doel vormt.

Figuur 6: Percentage besteed aan kerndoelen Kunstzinnige Oriëntatie

	% Kerndoel 54	% Kerndoel 55	% Kerndoel 56
Respondent 1	0	40	10
Respondent 2	80	10	10
Respondent 3	4	2	0
Respondent 4	2	1	1
Respondent 5	1	1	1
Respondent 6	80	10	10
Respondent 7	20	15	20
Respondent 8	2	1	1
Respondent 9	2	22	2
Respondent 10	2	10	2
Respondent 11	0	0	0
Respondent 12	2	5	10
Respondent 13	50	40	10
Respondent 14	10	1	5
Respondent 15	100	0	0
Respondent 16	30	15	25
Respondent 17	0,1	0	0,1
Respondent 18	20	5	5
Respondent 19	2	1	3
Respondent 20	30	20	20
Respondent 21	50	5	45
Respondent 22	10	2	20
Respondent 23	85	10	5
Respondent 24	10	2	15
Respondent 25	5	2	2
Respondent 26	40	10	20
Respondent 27	5	5	5
Respondent 28	10	0	0
Respondent 29	5	0	10
Respondent 30	1	0	2
Respondent 31	2	0	2
Respondent 32	1-2	0-1	1
Respondent 33	5	1	1
Respondent 34	10	2	0
Respondent 35	3	3	5
Respondent 36	100	0	0
Respondent 37	0	0	5
Respondent 38	5	5	5
Respondent 39	90	0	10
Respondent 40	10	10	10
Respondent 41	80	10	10
Respondent 42	10	0	10
Respondent 43	50	10	10
Respondent 44	5	2	2
Respondent 45	5	1	1
Respondent 46	5	0	0
Respondent 47	85	5	10
Respondent 48	75	50	50
Respondent 49	5	5	5
Respondent 50	5	5	5
Respondent 51	90	10	0
Respondent 52	2	2	3
Gemiddelde	25,5	6,9	7,9

Figuur 7: Aantal uren per jaar besteed aan dansonderwijs en dansactiviteiten

	Uren actief dansonderwijs	Uren passief dansonderwijs	Uren danskunstenaar op school	Uren bezoek dansvoorstelling	Uren andere dansactiviteiten
Respondent 1	10	0	0	0	0
Respondent 2	20	2	0	2	0
Respondent 3	16	0	0	4	20 musical
Respondent 4	5	1	0	4	50 dans in klas
Respondent 5	35	8	0	5	0
Respondent 6	30	5	5	0	0
Respondent 7	5	5	2	1	2 schrijfdans
Respondent 8	1	0	5	2	1 jumpen
Respondent 9	2	3	0	0	9 eindmusical
Respondent 10	15	30	0	0	0
Respondent 11	0	0	0	0	0
Respondent 12	7	2	0	2	2
Respondent 13	0,5 - 0,45	0,6	0	1,5	0
Respondent 14	35	5	0	0	0
Respondent 15	32	0	0	0	0
Respondent 16	40	15	0	0	0
Respondent 17	10	10	4	2	10 cursus door externen
Respondent 18	20	5	20	0	0
Respondent 19	30	3	0	0	6 dansspetters
Respondent 20	16	40	0	0	5 muziekonderwijs of project
Respondent 21	30	30	0	10	20 podium optreden, talent presentatie, improvisatie
Respondent 22	10	0	0	0	5 kleuterdans, dans op lied
Respondent 23	200	20	5	5	20 kerstfeest en carnaval
Respondent 24	5	1,5	1,5	0,5	0
Respondent 25	20	10	10	6	5 vieringen, carnaval
Respondent 26	42	12	20	6	30 project
Respondent 27	40	10	6	0	0
Respondent 28	5	0	0	0	0
Respondent 29	10	10	0	0	10 musicaldans, bewegen op muziek
Respondent 30	2	2	0	2	4 drie-minuten-podium
Respondent 31	10	5	0	0	0
Respondent 32	10	0-5	2-5	0	0
Respondent 33	80	8	5	0	40 feesten of podiumactiviteiten
Respondent 34	20	2	0	2	15 dans instuderen met muziekvereniging en optreden in schouwburg
Respondent 35	10	2	10	0	0
Respondent 36	5	0	5	0	0
Respondent 37	8	8	0	10	4 playbackshow, sinterklaas en kerstmis
Respondent 38	100	10	0	20	20 dansworkshops i.v.m. voorstelling
Respondent 39	3	0	0	0	2 carnaval, playbackshow, schoolvieringen
Respondent 40	10	5	1	2	Gymnastiek: beweging op muziek
Respondent 41	140	10	0	2	4 internationale dans
Respondent 42	5	0	0	0	2 dansproject
Respondent 43	10	1	0	0	25 kleuterdans en streetdance
Respondent 44	20	5	0	0	8 workshop balletschool
Respondent 45	10	2	2	0	2 carnaval of jaarafsluiting
Respondent 46	5	0	6	0	5 activiteiten
Respondent 47	20	4	4	4	5 jubileumfeest
Respondent 48	20	20	10	5	10 dansexpressie, schrijfdans
Respondent 49	20	5	15	5	0
Respondent 50	25	12	0	8	20 inschoolse lessen en naschoolse activiteiten
Respondent 51	4-50	10	10	0	5 optreden verzorgingstehuis
Respondent 52	5	3	2	2	6 volksdansen, presentatie dorpsevenement
Totaal	1254,5	344,6	151,5	113	372

BIJLAGE 3: VERKLARENDE WOORDENLIJST

Actief dansonderwijs:	Onderwijsactiviteit waarbij de leerling maker en uitvoerder is van dans.
Choreografie:	Ontwerp van een dans-kunstwerk.
Cultuureducatie:	Alle vormen van educatie waarbij cultuur als doel of als middel wordt ingezet. Cultuureducatie is leren over, door en met cultuur.
Dans:	Een kunstvorm waarin artistiek gebaseerd bewegen centraal staat.
Dansactiviteiten:	Activiteiten met betrekking tot dans die buiten de danslessen vallen.
Danseducatieve lesmethode:	Speciaal voor dansonderwijs ontwikkelde lesmethode.
Dansexpressie:	Vorm van dans waarbij creativiteit en expressie centraal staan.
Dansleerplan:	Leerplan onderdeel gericht op dansonderwijs en/of activiteiten met betrekking tot dans die buiten de danslessen vallen.
Danssoort/dansstijl:	Bepaalde vorm van dans die een eigenheid heeft en herkenbaar is door specifieke bewegingskenmerken of wijze van werken.
Interne cultuurcoördinator:	Leraren uit het basisonderwijs of educatief medewerkers van culturele instellingen die een training hebben gevolgd om cultuureducatie te implementeren op hun school.
Kerndoel:	Streefdoel die aangeeft waar basisscholen zich op moeten richten bij de ontwikkeling van hun leerlingen. Kerndoelen beschrijven het onderwijsaanbod op de basisschool in grote lijnen.
Kunsteducatie:	Alle vormen van educatie waarbij kunst en/of kunstzinnige middelen en technieken als doel of als middel worden gebruikt.
Kunst-cultuurcoördinator:	Iemand die kunst en cultuur activiteiten coördineert op een school, hoeft geen Kunstvak diploma te hebben.
Kunstzinnige Oriëntatie:	Een van de zeven domeinen in het basisonderwijs in Nederland. Door middel van Kunstzinnige Oriëntatie maken kinderen kennis met kunstzinnige en culturele aspecten in hun leefwereld.
Leerdoel:	Beoogd doel te behalen door een bepaalde invulling van leerprocessen.
Leerlijn:	Ontwikkelingsgericht werken aan de hand van leerprocessen waarlang emotioneel en verstandelijk kennis, inzicht en vaardigheden ontwikkeld kunnen worden.
Leerplan:	Omschrijving van de omvang van het onderwijs, de verdeling van de leerstof over de verschillende leerjaren, het aantal uren dat aan elk vak wordt besteed en eventueel te gebruiken boeken of methoden.
Leerproces:	Methode gericht op het behalen van specifieke leerdoelen.
Ministerie OCW:	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.
Pabo:	Hogere Beroeps Opleiding tot leraar basisonderwijs.
Passief dansonderwijs:	Onderwijsactiviteit waarbij de leerling beschouwer en criticus is van dans.
Primair onderwijs:	Verplicht onderwijs, dat voorafgaat aan het voortgezet onderwijs.
Speciaal onderwijs:	Onderwijsinstelling voor kinderen die moeilijk kunnen leren, een handicap of gedragsproblemen hebben. Op deze scholen krijgen deze kinderen extra aandacht en zorg.
Stedelijkheidsklasse:	Graad van verstedelijking.
Vakdocent dans:	Docent die de hbo-opleiding tot dansdocent heeft afgerond.

Dans in Zicht

**Onderzoek naar het voorkomen van het vak dans in het
(speciaal) basisonderwijs in Nederland**

Onderzoek en tekst: Maaïke Reijntjes

Copyright © 2009 Stichting Educatieve Dans en het Wilmans Winkel Fonds